POŠTNINA
PLAČANA
V GOTOVINI

„PLES V DOBRODELNE NAMENE"

Vzajemna Svoboda

ILUSTRIRANA KULTURNA IN DRUŽINSKA REVIJA

ŠTEV. 1 – JANUAR 1939 – IZHAJA MESEČNO – LETO III

Konzumno društvo za Mežiško dolino
r. z. z o. z. v Prevaljah

Poštni predal štev. 3. Poštni čekovni račun 12.048.
Telefon interurban štev. 5. Brzojav: Kodes Prevalje.

Osrednja pisarna in centralno skladišče v Prevaljah

Podružnice:
Prevalje, Leše, Mežica, Črna I, Črna II, Sv. Helena, Guštanj, Muta, pekarna v Prevaljah ter 7 lastnih zadružnih domov v Mežiški dolini.

Zadruga nudi svojim članom vedno sveže blago po najnižjih cenah. Hranilne vloge sprejema centrala v Prevaljah in njene podružnice ter jih obrestuje po najvišji obrestni meri. **Prodaja se le članom.** Član društva lahko postane vsak.

Delež znaša samo Din 100.—.

Delavke, delavci, nameščenci, kmetje in obrtniki ter sploh vse ljudstvo, kupujte življenjske potrebščine le v svojih zadrugah!

V slogi je moč, v delu rešitev!

Splošna gospodarska in konzumna zadruga za Gorenjsko
r. z. z o. z., Jesenice-Fužine, Cankarjeva 3.

Prodajalne: Sava, Jesenice, Borovlje, Kor. Bela, Dobrava, Sp. Gorje, Mojstrana. — Zadružne gostilne: na Savi v Del. domu, na Kor. Beli, nasproti postaje. — Zadružni kino: Radio poleg Del. doma. — Delavska domova: na Savi-Jesenicah, v Sp. Gorjah!

IVAN BRICELJ
sobo- in črkoslikar ter pleskar, Ljubljana, Tyrševa cesta 15 in gostilna na Planirju - Štepanja vas

Slovenska narodna podporna jednota

največja slovenska gospodarska in dobrodelna zadruga v SEVERNI AMERIKI. — Najboljša zavarovalnica za življenje, bolezen, poškodbe itd. — Posluje v Zedinjenih državah in Kanadi. — Ima približno 50.000 članov v obeh oddelkih in blizu 627 podružnic po raznih krajih Amerike.

Premoženja nad 7,500.000 dolarjev

Za nasvete in informacije se je obrniti na:

Glavni urad S. N. P. J., 2657-59 So. Lawndale Ave., Chicago, Ill.

Gostilna Figovec
Fr. Hočevar *Ljubljana*

KONZUMNO DRUŠTVO RUDARJEV
Hrastnik, r. z. z o. z. — Ustanovljeno 1906

Ima 3 prodajalne, zadružno gostilno in pekarno. Član postane lahko vsak. Delež Din 100.—. Sodrugi, sodružice podpirajte Vašo zadrugo, Vaš Delavski dom.

GOSTILNA IN SLAŠČIČARNA
Košak
Ljubljana, Prešernova ul.

Kranjske klobase, vsakovrstni mesni izdelki, mesne špecijalitete, suho meso la, suha slanina, praške šunke itd.

OSENAR JANEZ
LJUBLJANA, TOMŠIČEVA ULICA 3
TELEFON 24-30

Mestna hranilnica
v Mariboru, Orožnova ulica 2
Ustanovljena 1862

sprejema hranilne vloge na hranilne knjižice in tekoči račun in jih obrestuje najkulantneje. Za vse obveznosti jamči mestna občina mariborska z vsem svojim premoženjem in vso davčno močjo.

Nove vloge izplačuje brez vsakih omejitev!

Telefon 20-03 *Poštni čekovni račun 11.427*

Knjigarna Kleinmayr & Bamberg

ima največjo zalogo zabavnih, strokovnih in učnih knjig. Pri gotovem jamstvu se dovolijo odplačila. Izvršujejo se vsa naročila na tu- in inozemske časopise.

Ljubljana, Miklošičeva cesta št. 16

Izhaja mesečno. Letna naročnina din 20.— (za inozemstvo din 40.—), polletno din 10.—, posamezna številka din 2.—, za člane »Vzajemnosti« plačajo društva po din 1.50 mesečno ali din 18.— letno. Poštni čekovni račun št. 12.249. Rokopise pošiljati na: Delavska kulturna zveza »Vzajemnost« Ljubljana, Delavska zbornica, poštni predal 290. — Rokopisi se ne vračajo. — Uprava: Maribor, Sodna ulica 9/II.

Vzajemna Svoboda

ILUSTRIRANA KULTURNA IN DRUŽINSKA REVIJA

Beseda o intelektualcih

Ni važno razpravljati o tem, ali naj imenujemo to družbeno plast razred ali ne, ko vemo, da najmanj od srednjega veka sem živi skupina ljudi, ki živé poklicno kot ustvarjalci duhovnih vrednot. To so intelektualci: misleci, umetniki, pesniki, pripadniki svobodnih poklicev i. dr.

Kakor je njihovo udejstvovanje različno, je njihova skupna lastnost ta, da ne izdelujejo uporabnih predmetov ali blaga s fizičnim (telesnim) delom, temveč z duhovnim delom ustvarjajo vrednote, ki niso neposredno materialne. Razlika pri tem ni niti v inteligenci kot taki (kajti intelektualec ni nujno bolj bister od ne-intelektualca) niti v tržnih pogojih za razpečavanje ustvarjenih del (tudi intelektualec mora namreč najti odjemalce za svoja dela); razlika je v tem, da se popolnoma drugače presoja njegovo delo. Vrednost, ki jo da intelektualec svojemu delu, zavisi v prvi vrsti od duhovne kakovosti, ne od tega, koliko fizičnega dela je v njem. Stavec ali tiskar ali knjigovez, ki izgotavlja neko knjigo, je lahko inteligentnejši ali bolj izobražen od pisatelja tiste knjige, lahko vidi v pisatelju svojega razrednega tovariša ali ne, lahko več ali manj zasluži — toda vrednost tiskarskega dela je določena z materialnimi produkcijskimi stroški, materialom in delovnim časom, ki se je porabil v njem; vrednost pisateljevemu delu pa daje njegova duhovna kvaliteta, kakovost, ki nikakor ne raste ali ne pada z vrednostjo pisalnega materiala in dolžino delovnega časa, ki ga je pri tem porabil. Brez dvoma tudi tiskarjevo delo zahteva inteligenco, toda ta spada k izvajanju naloge, ki mu je postavljena, in ni ustvarjajoča sposobnost kakor pri pisatelju, ki je sam sebi dal nalogo. Vrednost zdravnikovega dela je pri isti porabi časa in materiala ali zelo visoka ali pa pade pod ničlo, odvisno pač od tega, ali je bila njegova diagnoza pravilna ali napačna. In ako Prešernove poezije neprimerno više cenimo od Koseskega, jih ne merimo po delovnem času, ki ga je prvi ali drugi porabil. Vrednost intelektualnega dela se meri torej popolnoma z drugačnim merilom. Imamo slabe zdravnike, ki računajo dražje honorarje kakor dobri; ali na primer, Rembrandt je bil v konkurzu, ko je umrl; vendar njegova dela niso niti najmanj izgubila v vrednosti, s čimer se do današnjih dni okoriščajo prodajalci — pravih in ponarejenih — Rembrandtovih slik.

Tri razlike v vrednotenju vidimo tu: prvič vrednost, ki je vtelešena v ceni, ki jo dobi intelektualec za svoje duhovno delo; drugič vrednost, ki jo imajo ta dela kasneje, ko se menja okus konzumentov in s tem tudi povpraševanje na trgu po dotičnih umetninah; in končno vrednost, ki jo pripisujejo delu tudi tisti ljudje, ki teh stvari ne morejo ali nočejo kupiti, vrednost, ki jo priznavajo po pomenu, ki ga ima neko delo za kulturni razvoj človeštva in katere se v denarju sploh ne da izraziti.

Imamo dva svetova, ki popolnoma različno merita in presojata delo intelektualcev: prva skupina odloča kot kupec in to vrednotenje se da zato izraziti tudi v denarju; to je gospodarsko vrednotenje. Drugi svet pa ocenjuje duhovna dela po ideji, po neki lastnosti, ki je v dotičnem delu, po vrednosti, ki jo ima v vsem kulturnem ustvarjanju človeškega rodu.

Gospodarska vrednost izgine, ko zadovolji kupčevo potrebo; kulturna vrednost pa ostane, ker se uvrsti v vse človeško kulturno ustvarjanje. In ta trajna veljava nekega dela je njegova resnična vrednost.

Tudi tehnične iznajdbe imajo različno vrednost. Iznajditelj današnjega dežnika je ustvaril neko vrednoto, ki pa izgine tedaj, ko noben človek ne bo več maral takega dežnika. Toda iznajditelj parnega stroja je pa povzročil tako produkcijski in kulturni prevrat, ki ne bo postal ničev niti takrat, ko bo človeštvo od motorja in dinama prešlo k izkoriščanju atomske energije.

Dva svetova, ki prav nasprotno ocenjujeta vrednote, sta svet konsumentov kulturnih dobrin in svet ustvarjajoče kulture, svet posedujočega meščana in svet ustvarjajočega intelektualca, svet ustvarjajočega intelektualca seveda samo v kolikor ni intelektualec sam »meščan«, temveč se kot duhovni človek uvršča med kulturne producente.

Še davno pa niso vsi intelektualci duhovni ljudje. Sama plast intelektualcev ima dvojen obraz: največji del dela za kulturni konsum in samo zelo majhna manjšina za kulturno produkcijo. Po svojem zgodovinskem pomenu je važen ta številčno neznaten del. To je nosilec kulturnega napredka, ta del tvori res svobodne intelektualce.

Kritika nad intelektualci se ne sme nikdar obračati proti intelektualcem na splošno; nikdar ne smemo metati v en koš učiteljev, ki vzgajajo mladino, časnikarjev, ki vsak dan po svoji »službi« zavajajo stotisoče in milijone, birokratov, na katere se naslanjajo režimi, inženerjev, ki vodijo obrate, zdravnikov, ki žrtvujejo svoje lastno življenje v iskanju novih poti in sredstev proti boleznim, snovalcev novih idej, ki preoblikujejo svet, in kulijev, ki služijo vsakemu in najslabšemu.

Razmere vplivajo na ljudi — in še kako! — Kakor je prav tako res, da ljudje delajo zgodovino. Pri nas že nekaj let opazujemo največjo demoralizacijo med intelektualci, toda poznamo in čutimo demoralizacijo tudi med kmeti in delavci. Da ne govorimo o politiki, močno vplivajo same gospodarske razmere, ki ustvarjajo in večajo armado nepreskrbljenih intelektualcev in brezposelnih aspirantov: čim večja je stiska, tem učinkovitejše je zasužnjevanje, tem lažje in cenejše je kupovanje ljudi, čim večja nesigurnost eksistence, tem močnejše hrepenenje po malomeščanskem »miru« in »udobnosti«; na ljubljanski univerzi, kjer večina vzgojiteljev ne daje ravno aka-

demski mladini vzgledov osebnega poguma in doslednosti, pride na enega svobodno mislečega akademika vedno več hlapcev, kakor jih je ovekovečil Ivan Cankar.

Intelektualec je pod kapitalističnim sistemom izpostavljen najmanj tako hudemu pritisku kakor delavec. Kapitalisti vedo, da brez intelektualcev ne morejo, vedo pa tudi to, da je ta opora nezanesljiva. Telo in pero se data posiliti, toda misli so pa le svobodne. Nevarno je plačevati ljudi za to, da mislijo, kajti pri tem je še vedno odprta možnost, da mislijo in snujejo nekaj drugega, za kar niso plačani. Naj se še tako redko dogaja, toda pripeti se lahko in tedaj je nesreča tu: resnica hoče na svetlo, ljudi se da poniževati in stradati, ideje pa le pridejo v svet.

Ako je intelektualec pravi mislec in ustvarjalec novih vrednot, če ne dela samo z duhovnimi sredstvi, temveč tudi za duhovne namene, če brez materialnih interesov ali celó kljub njim išče resnico in nova spoznanja, če ga takorekoč prevzame demonstvo ideje, če ga vodi tisti »mora«, ki se ne ustavlja plašno pred zaprekami, potem postane njegova delavnost del upora duha proti svetu, nastajajočega proti preteklemu.

Zato pravi buržuj ali »patrijot« sovraži pravega intelektualca bolj kakor socialno-revolucionarnega proletarca, ker je v tem sovraštvu tudi nezaupanje in strah. Razume, ali se vsaj dela, kot da razume, da hoče delavec boljše gmotne življenjske pogoje; tudi on bi se na njegovem mestu za to boril. Toda razumeti ne more tega, da se enostavno hoče prevrniti red stvari, da intelektualec radi nekih »brezplodnih« duhovnih načel zapostavlja vse tisto, kar daje smisel meščanskemu življenju: posest, eksistenco, stanovski ugled. Meščan sluti v svobodno mislečem intelektualcu človeka, ki ima drugega boga; in tak človek je vendar nevarnejši kakor delavec, ki bi imel rad samo malo bolj čedno stanovanje v tej družbi. Ta naš nazadnjaški filister bi bil potolažen, ako bi vedel, kako malo intelektualcev najde pri nas pot od uporne misli do ustvarjanja.

Vendar so v vsej tesnobi naših dni, v demoraliziranosti in pretirani splašenosti še intelektualci, ki mislijo z Nietschejevim Zaratustrom: »Ali stremim po blagostanju? Stremim po svojem delu!«

In bodisi da je intelektualec matematik ali da proučuje socialno znanost, bodisi da je socialist ali da je oddaljen od njega, bodisi da gradi hiše ali piše romane, svoboden intelektualec je samo tisti, ki ima svoboden duh. Svobode, avtonomije intelektualcev ni, je pa svoboda, avtonomija duhá.

V duhovnem svetu se pa ne da ustvarjati nobenih novih vrednot, ne da bi se razvrednotile dosedanje. Kakor pravi Zaratustra: »Vzeti si pravico do novih vrednot — to je najstrašnejša predrznost za pokornega in boječega duh.« Rekel pa je tudi: »Glej dobre in pravične! Koga najbolj sovražijo? Tistega, ki razbije njihove table vrednot, razbijalca, ubijalca: — to pa je tisti, ki ustvarja.«

NOVOLETNA

Na stenskem koledarju
naše Novo Leto zapisano ni,
in vendar ga hrepeneče pričakujemo
po celem svetu mi vsi!
Gregorjanski koledar nam samo pove:
»tisočdevetstotridesetdeveto,«
toda to ni naše pričakovano Novo Leto!
Naše Novo Leto bo prišlo tedaj,
ko bomo znali, zakaj živimo!
Ko nam bo solnce Novega Življenja
prineslo na zemljo paradiž,
tedaj bomo čez črno preteklost
napravili velikanski križ!

Naše Novo Leto bo prišlo tedaj
ko ne bo več skrbi, bolečin,
ko bo človek človeku brat,
ko bo življenje himna Delu
Svobodi in Pravici,
ko pride Večna Pomlad!

K. Horvat:

D R O B N E

Zavarovanje delavcev za starost, onemoglost in invalidnost je uzakonjeno v 15 državah; karenca za dosego starostnega zavarovanja se suče med 60. in 70. letom.

32urni tednik so si izbojevali delavci v ameriških avtomobilskih tovarnah »Chevrolet« in »Buick« ter tako omogočili zaposlenje 6000 brezposelnim delavcem.

Stric Sam oborožuje Japonsko — menda ne hote in nalašč — da zasužni Kitajsko. Sedaj je razvidno, zakaj se je v letu 1936 prodalo mesečno za okoli 100.000 dolarjev orožja, municije in ostalega vojnega materijala in zakaj je bilo v letih 1936 in 1937 prepeljanih na Japonsko milijon ton železa, plačanega po najboljši ceni.

Moskva kot morsko pristanišče. Dasiravno je oddaljena od morja več kot 600 kilometrov, je sedaj zvezana potom ogromnih prekopov z Baltiškim, Belim, Črnim, Kaspiškim in Azovskim morjem in s tem s celim svetom.

V Moskvi bodo gradili nebotičnik, ki bo najvišja stavba na svetu. Temelj bo okoli 30 metrov globok, stavba pa bo od tal 15 metrov višja kot najvišja newyorška stavba, Empire State House, tako da bo meril 390 metrov.

General Čang-Kajšek — slovenskega rodu? Tako senzacijsko izjavo je podal v časopisu »The Balkan Herald« neki slovenski zgodovinar: Pisec trdi, da je vodja kitajske republike potomec v Nazaretu v Savinjski dolini prebivajočega meniha, ki se je leta 1620 izselil kot misijonar na Kitajsko; ko pa je dospel semkaj, je prešel v konfucijevo veroizpoved ter se poročil s hčerko bogatega mandarina. — Na Slovenskem so priimki Kajšek in Gajšek še danes zelo razširjeni.

Sonce se obrne v 25 dneh in 3 urah enkrat okoli lastne osi. Premer je v primeri z zemeljskim okoli stokrat večji.

Pogled na barcelonsko avenijo „Pasea Colon" s Kolumbovim spomenikom v ozadju: tu je bilo izhodišče frankovega upornega gibanja v juliju 1936. leta.

Otroci iz Gernike

Herman Kesten

Pravkar je izšel pod gornjim naslovom roman znanega nemškega pisatelja H. Kestena (Die Kinder von Gernika, Verlag Allert de Laage, Amsterdam). Roman se dogaja v času, ko so Francove čete zasedle deželo Baskov. 15-letni fant Carlos pripoveduje:

To minuto so začeli zvonovi zvoniti alarm pred letalskim napadom.

In vsi smo stali tiho kakor začarani v sobi, dolgo časa, dokler niso padle prve bombe; tedaj smo vsi stekli po stopnicah v klet.

Oče je zaklical: »V klet!«

»V klet!« smo kričali otroci in tekli. Stric Pablo je tekel pred nami, s smešnimi skoki in roko v roki z mano. Alarmni zvon; ki je kar naprej zvonil, in prasketajoče bombe, kakor da sledé za nami po stopnicah. Sredi kleti, poleg soda sta stala Soces in sodni uradnik. Ta je kričal, da mora gor, da vzame svojo aktovko, Toda ni se premaknil z mesta. In ko je ena bomba udarila prav blizu, je padel na kolena. Soces je držal svečo in žveplenke v rokah. Trikrat je prižgal svečo. Trikrat jo je upihnil sodni uradnik. Oče je držal Gila na rokah in Inocencio za roko. Inocencia je jokala. Eugenio in Bartolomeo sta se držala objeta čez ramo. Mama je slonela ob steni, roko v roki s stricem Pablom. Oče je neprestano govoril: »Otročički, bodite tiho! Otročički, bodite tiho!«

Vedno mi še zveni v ušesih: »otročički, bodite tiho!« Potem nas je vrglo ob tla. Ko sem odprl oči, sem videl; kajti postalo je svetleje, dim in prah sta se polegla in jaz sem ležal v razvalinah; videl sem, da je odšla mati z Modeto, stric s Joséjem, vsi štirje so enostavno odšli in se niso ozrli. Hiteli so, kot da morajo na vlak. Hotel sem zakričati, toda grlo ni dalo. Kasneje so prišli ljudje. Prišli so tuji ljudje. Izkopali so nas. Tedaj sem mogel kričati. »Ta živi,« so rekli dobri ljudje in me odvedli. Tedaj sem vedel, da živim.

Ko so me tuji ljudje privedli na cesto, so hipoma pobegnili od mene. Začuden sem obstal in nič nisem razumel. V zraku je grmelo. Letála. Metala so bombe in streljala. Obračala so se in padala. V vrstah so se dvigala in se spuščala. Črn in rumen dim. Vročina. Ogenj. Zemlja se je tresla. Stal sem na cesti in premišljeval. Aha, očeta moram najti, brate, sestre in mamo. Kričal sem: »Mama, mama!«

Letalci so se spustili tako nizko, kakor iz radovednosti, in tedaj sem tekel: to še ni bil strah, niti obup, niti tista bolest, ki vam pregrize vse drobovje, samo tekel sem. Videl sem! Ti letalci so streljali na bežeče ljudi, ki so že bili zapustili zaščitne kletne prostore. Tu je bil trg pred cerkvijo, ovčji sejem, in letalci so s strojnicami streljali na ovce, razumete, in ovce so meketajoč umirale brez pomoči kakor otroci. In lajajoči psi so padali in niso več lajali. In letalci so streljali na mukajočo živino na živinskem sejmu; in krave so z milimi očmi padale in niso več mukale. Streljali so tako na ljudi kakor na živino. Vseeno jim je bilo. Tekel sem in gledal. Nenadoma me je zagrabila roka in me sunila v neko jamo; sredi trga je bila zemlja odprta — jama od granate. Končno so letalci odleteli. Tedaj sva stala dva na trgu, tujec in jaz. Tišina po oglušujočem hrupu je bila tako strašno tiha, stokrat strašnejša od prej. In videl sem: dele avtomobilov na strehah, strehe na vrtovih, goreča drevesa, razbita okna, porušene hiše, ki so jih raztrgale bombe od podstrešja do kleti. In mlake krvi, temne mlake s črnkasto krvjo. In mrtve. Tako nesramna je smrt. In vsepovsod mrtve. Pse, mačke, krave, može, ženske, otroke, čepeče, sedeče, vse mrtvo. In ranjence. Kako so kričali.

»Kdo ste vi?,« sem vprašal tujca.

»Jaz sem pater Benedikt,« je odgovoril.

Vlekel me je iz mesta na polja. Jaz sem se branil. Hotel sem nazaj. »Mama!« sem kričal.

»Na polju bo čakala,« je odgovoril.

»Toda oče leži v kleti,« sem dejal in se branil. »Poznam te,« je rekel. »S samostanskega vrta sem te večkrat videl.«

»Ali ste iz jezuitskega samostana?«, sem ga vprašal. Tedaj sva že bila na koruznem polju.

»Ljubi otrok,« je dejal in se sklonil k meni, bil je zelo visok, in me poljubil na čelo.

Toda takrat jih je na stotine zakričalo na polju, nebo

je spet grmelo, letalci so se vrnili z novimi bombami, z novimi letalskimi vajami. Letalec ne odpušča ničemur. Leteli so nad vsemi polji, v vrstah so se spuščali, v redu, kakor so bili naučeni. Obstreljevali so ceste okrog Gernike. Streljali so s strojnicami. Ljudje so se vrgli z obrazi na tla, kot da molijo. In so molili. Objemali drevesa. Lezli v jame. Kot neumni begali po polju. Tako so prišli letalci. Tako so tudi odleteli. In se spet vrnili. Tako so minevale ure. Dve uri, dve večnosti. In ogenj. Zaprasketa in plapola. Se zvija in poka. Ogenj v Gerniki. V odmorih med letalskimi napadi so bežali ljudje nazaj v mesto. Drugi spet so begali po poljih. Tretji so odpirali vrata zasutih zatočišč, da bi rešili ljudi v njih. Naslednji napad je pobil re-

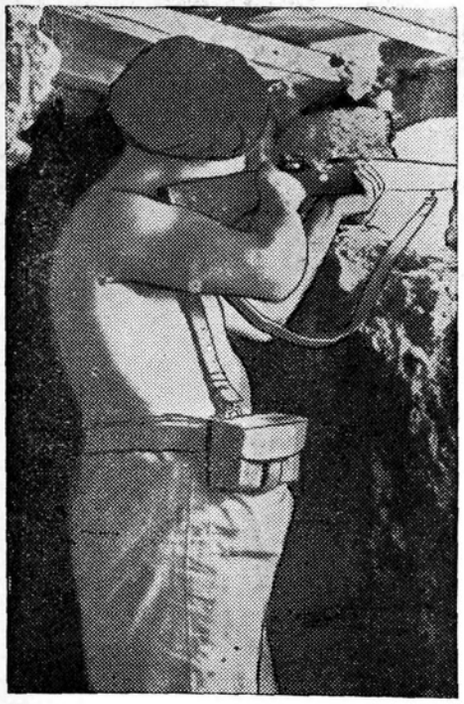

V obrambi Republike

ševalce in rešence. Naš župnik je šel s svetim oljem iz cerkve k umirajočim, pa ga je zadela bomba. Po vseh cestah v plamenih begajoči ljudje z ranjenimi otroki na rokah, z mrtvimi otroki, matere, ki iščejo izgubljene otroke. Žene, ki so rešile lonec, možje, ki so rešili star plašč. Pa se zruši njegova hiša nad njim in plaščem. Tu obvezujejo ranjence. Tam rešujejo matere mrtve dojenčke. S silo jim iztrgajo mrtve otroke od prsi. »Moj otrok!« kriči nesrečna mati.

Tedaj so še žene brez otrok zakričale: »Moj otrok!«

Matere, ki so iskale svoje otroke, so kričale: »José! Modesta! Inocencia! Gil! Bartolomeo! Eugenio, Carlos!«

Da! — sem odgovoril. »Jaz sem!«

Toda ni bila prava mati. Iskala je drugega Carlosa.

Gernika je gorela in se spreminjala v pepel. V pepel so zgoreli tudi njeni ljudje. Ob robu ceste so sedeli kot blazni in si z rokami tiščali ušesa in oči, da ne bi slišali, da ne bi videli. Slepi in gluhi so hoteli umreti.

Gorela je cerkev. Gorel je oltar. Volna na ovcah je gorela in lasje na ovčarjevi glavi. Poleg gorečega kolodvora je gorela javna hiša, klopi so gorele, naš vrt in naša hiša. Pokanje, dim, vročina. Kuhinjski stoli in rešene žimnice so ležale na cesti. V hišah so pa zgoreli ljudje. Ob tri četrt na osem zvečer so odleteli zadnji letalci. Prišla je noč in ni bila kakor druge noči.

Iz Bilbaa je prišla motorizirana policija. Zvezde so se prikazale na nebu in svetile nad vso nesrečo. Na vseh gričih naokrog so gorele hiše kot baklje. Ljudje so se na trgih zbirali in govorili. Vsi so videli, pa nič vedeli. Vsi so kričali, da bi prekričali ves hrup. In mnogo jih je še bilo v zatočiščih in niso videli, da se vrata z vrečami peska pred njimi ne tresejo več.

Potegnil sem patra Benedikta za seboj in tekel. Iskal sem svoje žive in mrtve. Mrtvi so še živeli zame. Videl sem pred seboj razdrobljene ude očeta, bratov Gila, Bartolomea in Eugenia, sestre Inocencie, videl sem to strahoto in nisem verjel. In moji živi so mi bili mrtvi. Mama in stric Pablo, José in Modesta so zbežali iz hiše nesreče, so se rešili. Toda nisem jih našel med živimi.

Spraševal sem može, ženske, znane, tuje, duhovnike, otroke, vse sem spraševal: Moja mama? Ali ste videli mojo mamo? Senoro Espinozo y Bustos? Mojo mamo? — »Ali še živi?« me je nekdo vprašal. — »Ali je mrtva?« sem vprašal jaz. Zmigal je z ramami. Obrnil se je proč in nekaj zagodrnjal. Od skupine do skupine sem šel. Moja mama? Ali si jo videl?

Kasneje so pridrveli avtobusi, avtobusi vlade in vdovski vozovi na dveh kolesih. Ministri so stali tu. Neki osel je rigal. Vlada je dala naložiti brezdomce, begunce, ljudi, ki so izgubili vse. Mnogo jih beži peš po temnih cestah v Bilbao.

Pater Benedikt me je porinil v neki avtobus. Sedel sem na njegovih kolenih. Od časa do časa mi je šepnil v uho: moli moj sin. Nisem mogel moliti. Ker pa me je bilo sram pred patrom, sem se delal, kot da mrmram molitev. Pa so bile kletve. Izstopiti hočem, sem dejal patru. »V Bilbao se peljemo,« mi je odgovoril.

26. aprila je zgorela Gernika. 6. maja sem se prepeljal iz Bilbaa v Bayonne. Devet ur traja vožnja.

Dnevi v Bilbau so bili strašni, noči polne groze. Podnevi sem begal po vseh cestah mesta, pogledal v vse kavarne, obhodil vsa taborišča beguncev, šel pred zapore, na morske pomole, spraševal pri vseh ladjah, po vseh hotelih. Tisočkrat sem izgovoril materino ime Espinoza. Ustnice so bile že suhe od tega imena. Mnogo ljudi iz Gernike sem srečal. Nihče ni videl moje matere. Nihče ni vedel o drugih.

»In moji bratje in sestre?« sem vprašal.

»Tvoji bratje in sestre,« je ogorčeno odgovoril sosed. »Saj so rekli, da ste vsi mrtvi.«

»Ali ne vidite, da živim?«

»A, ti...«, je dejal in me pustil stati, kot da me moj oče ni nikdar štel med svojih sedem otrok.

»Ali je mogoče?« sem vprašal patra. »Ljudje se še norčujejo?«

»Radi prevelike bolesti postanejo zlobni,: mi je pojasnil pater.

Verjel sem.

»In Modesta?« sem spraševal. »In José? In mama? Ali

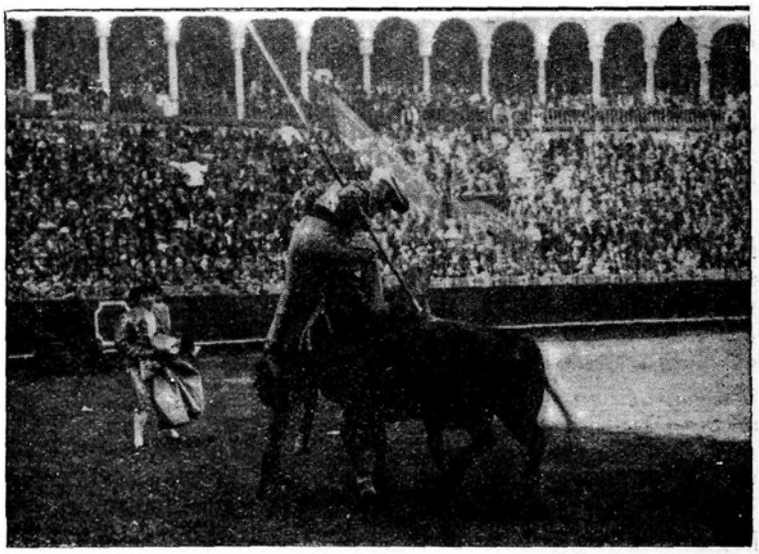

Značilen prizor iz španskih bikoborb: bik je pravkar zasadil svoje rogove v trebuh pikadorovega konja...

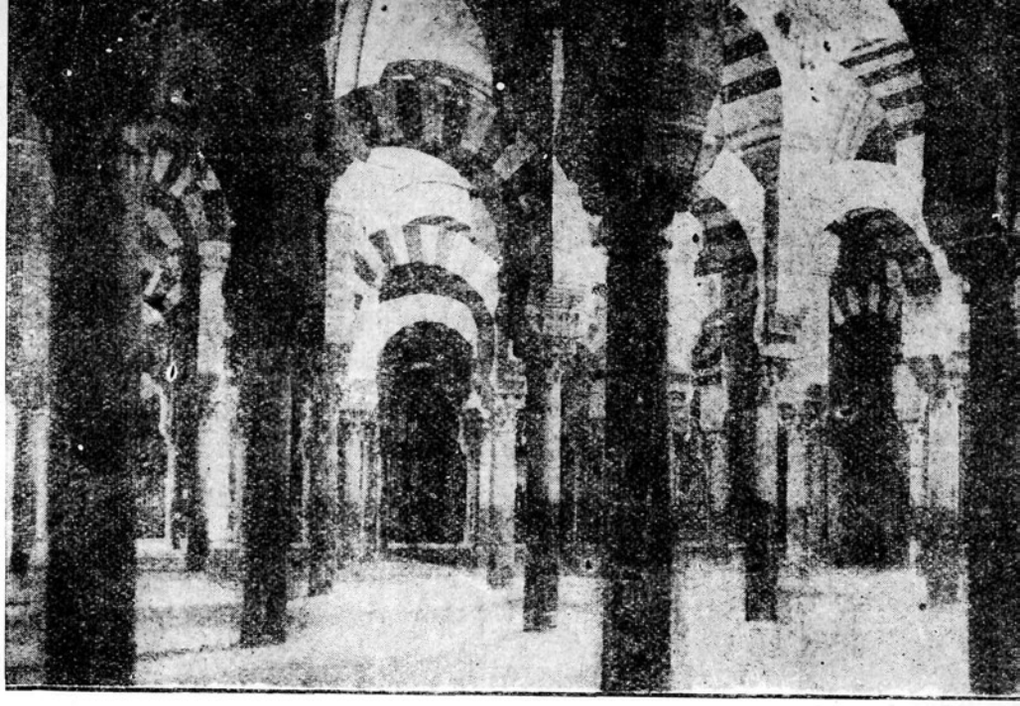

Mogočno delo starošpanske gradbene umetnosti: bajnolepo stebrišče palače Anzanite v Cordobi

sem sam ostal pri življenju? Pater! Vi gotovo kaj veste? Povejte mi resnico!«

Jezno sem vprašal: »Zakaj ste me rešili?« Hotel sem nazaj v Gerniko. Pater mi je odvrnil, da so jo že zasedli uporniki. Nisem razumel razlike, tedaj ne. Kaj naj pa napravijo meni uporniki? Ali naj me ubijejo? Hotel sem v Gerniko.

»Jaz ostanem pri tebi,« mi je rekel. »Bog noče, da umreš ti, Carlos!«

Kot pestunja me je vodil za roko po cestah Bilbaa. Pred vsakim letalskim alarmom sva stekla v zavetišče, šestkrat, osemkrat na dan, vselej me je pater potegnil za seboj, me objel v svoje roke in mi pri vsaki detonaciji tiščal roko na usta, da ne bi kričal. Trikrat na dan sva šla v neko pristaniško krčmo, kamor je prej ali slej stopila večina od sto tisoč beguncev, ki so iskali trgovce s potnimi listi ali tihotapce deviz ali špijone ali prekupčevalce z živili. Gostilničar, bled, debel, mlad mož je bil kot otrok. Vsakemu je nevprašan pojasnil, da se ne spozna na kupčije, da ne ve nobenega nasveta, da se ne razume na politiko in da zahteva od gostov samo to, da v gotovini plačajo. Ta človek je imel čudovit spomin, za nič se ni brigal in vse je slišal, poznal je tisoče imen in obrazov, govoril z desettisoči. Trikrat na dan sem ga vprašal po mojih. Poznal je mojo zgodbo. Bil je doma iz Gernike. Obljubil mi je, da mi bo pomagal iskati.

»Še nič, senjor?« sem ga prišel vprašat trikrat na dan.

»Še nič!« je odgovarjal.

Čez nekaj dni mi je rekel pater, da je tega dovolj. Zdaj da moram zapustiti španska tla. Odkar so uporniški letalci šestkrat na dan obstreljevali Bilbao, so zbirali dobri ljudje v Angliji, Franciji, Belgij, Holaddski, v Švici in Češkoslovaški denarna sredstva, in angleške in francoske vojne ladje so priplule pred Bilbao, da so varovale ladje, na katerih so bežali otroci, žene in starčki iz Bilbaa. Pater Benedikt je tekal z menoj od urada do urada, od oblastnije do oblastnije, da, do samega notranjega ministra je prišel in dosegel za mene dovoljenje, da odidem s prvim transportom. Tako vesel je bil tega, da se je zjokal od radosti.» Moj ljubi sin,« je dejal, »Bog noče, da ti pogineš!«

V svojem veselju in radi moje obupanosti je končno pristal na to, da se za nekaj ur še vrneva v Gerniko, kljub upornikom, ki so že vladali v njej, da še enkrat poiščeva mojo malo, ali brate in sestre, ali vsaj strica Pabla. To ni bila lahka stvar, toda s patrom sva poznala vsako stezo, vsak grič. Dopisnik nekega angleškega časopisa naju je vzel v svoj avto do Bornea. Borneo je pripadal še Baskom. Ponoči sva v čolnu veslala čez Mundako. Skozi gozd in griče stran od cest sva hodila in prišla za fronto upornikov, kmečki voz naju je potegnil blizu do Gernike. Spet sva hodila po razdejanih cestah mimo tujih vojakov. Počasi sem se znašel. Na kraju, kjer je bila stala naša hiša, sem šel dvakrat mimo. Ko sem obstal, so naju prijeli in zaprli. Zaprli so naju v neko klet k drugim jetnikom. Dvakrat sva bila zaslišana.

Špijona sta, so nama rekli. Priznajte!

Odgovorila sva, da nisva špijona. Povedal sem svojo zgodbo. Povedal sem, kako mi je pater rešil življenje. Veselo so se smejali. Saj ni nič rešil, so rekli.

Tri noči sva ležala v kleti z drugimi jetniki. Med njimi so bile tudi ženske iz Gernike. Prisegale so nam vsem, da ne vedo, zakaj so zaprte. Postrelili nas bodo, so kričale. Me smo nedolžne.

Vsakdo jim je verjel, da so nedolžne in da jih bodo ustrelili. Tretjo noč je pater kot zbesnel od strahu. Kričal je. Jokal. Pritiskal me je na svoje prsi, kot da me hoče zadušiti. Nenadoma me je s pestjo udaril. »Ti si kriv!« je sopihal. »Ti si moj morilec! Ustrelili nas bodo! Jaz nočem umreti!«

Hudo mi je bilo. Tri dni in tri noči sem samemu sebi očital: Ti si kriv. Zakaj si speljal patra v Gerniko?

Pater je glasno molil. Jaz sem tiho molil k Mariji: Naša ljuba begonjska gospa, prosi zanj! Kraljica morja, obvaruj ga! Sladka Madona, reši ga!

Nenadoma so se odprla vrata. Nekaj so nas spodili ven, vmes dve ženski, patra, mene. Naložili so nas na tovorni avto. Ženske so začele tuliti.

»Bodite tiho!« je zapovedal vojak. »Peljejo vas k zaslišanju, morda vas oproste.«

Za pokopališkim zidom so ustavili. Ukazali so nam, da izstopimo. Peljali so nas na pokopališče. Neki vojak je korakal tesno ob moji strani, starejši mož. »Ali nisi iz lekarne na trgu?« me je šepetaje vprašal.

Prikimal sem.

»Poznal sem tvojega očeta... Postavi se zadnji v vrsto. Pri prvem strelu se zgrudi! Ne kričati! Ko boš ležal, bom še enkrat ustrelil proti tebi. Ne kriči!«

Te minute! Stoj! Obstali smo. Ena ženska je grozovito zakričala. Pater Benedikt se je zgrudil na kolena. Nihče ni poskusil pobegniti. Streli. Padel sem in ničesar več nisem čutil. Ko sem se zbudil, je bilo že vroče, solnce je visoko stalo, poleg mene so ležali mrtvi. Jaz sem živel.

Hotel sem poljubiti roke patra Benedikta. Groza me je bila. Splazil sem se v neko grmičevje in obležal žejen, lačen, brez moči. Ko je prišla noč, sem lezel čez griče k cesti, ki vodi v Bilbao, zagledal vojake, bežal nazaj, prišel v neki gozd, prebrodil reko. Proti jutru sem bil spet na neki cesti, ustavil sem nepoznan avto, ki je vozil v Bilbao; neki francoski dopisnik je sedel v njem, poslušal mojo zgodbo, mi dal tablico čokolade in me peljal v pristanišče pred tisto krčmo, k debelemu, bledemu, mlademu gostilničarju, ki me je takoj spoznal in prijazno pokimal.

»Nič novega, senjor?« sem vprašal.

»Nič novega!« je odvrnil.

Zvečer so nas naložili 2300 otrok na parnik »Habaña«. Vse so nas stehtali, cepili, izmerili. Vsakdo je nosil tablico iz lepenke okrog vratu, na njej je bila zapisana številka, ime, bivališče, starost. Noč je bila črna in deževalo je. Tisoči so bili zbrani na obali. Nebo je bilo slepo. Vse luči so bile navzgor zakrite.

Devet ur je trajala vožnja. Angleške vojne ladje so vozile ob naši strani. »Almirante Cervera«, Francova vojna ladja se nam je približala in se vzpričo Angležev spet oddaljila... »Habaña« je pristala v la Palice. Otroci so kričali: Vive la France! Deževalo je. Iztovorili so nas, prešteli, preiskali, spet stehtali, nahranili, napojili, spet naložili in odpeljali. Jaz sem prišel v Oleron.

Emil Vandervelde

27. decembra 1938. proti večeru je bil Emil Vandervelde v briseljskem »delavskem domu« s svojim najboljšim prijateljem Louisom de Brouckérom, ki ga osebno poznamo tudi nekateri sodrugi v Sloveniji. Ob desetih zvečer je odšel domov, legel v posteljo, čez eno uro nenadno izgubil zavest in proti jutru izdihnil. Belgijska delavska stranka je izgubila z njim svojega najbolj priljub-

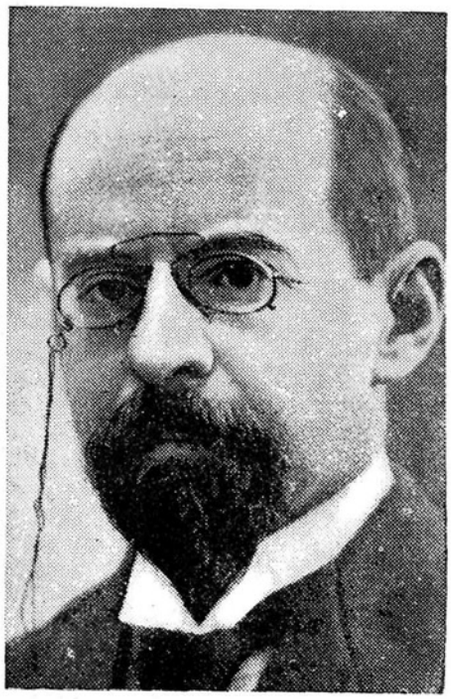

ljenega vodnika, internacionala pa najbolj prepričanega internacionalista in modrega krmarja. Množice delavcev so se poslavljale od njega na mrtvaškem odru v »delavskem domu« v Brislju, belgijsko ljudstvo in zastopniki skoro vseh socialističnih strank so ga spremili na zadnji poti. Delavski časopisi, posebno belgijski, francoski in angleški prinašajo polno spominov njegovih prijateljev in tovarišev nanj.

Emil Vandervelde je bil rojen 15. januarja 1866. v Ixellu. Njegov oče, sodnik, je bil sin flanskega peka. Njegova mati je bila hči čevljarja iz francoskega pristaniškega mesta Bordeaux.

Komaj petnajst let star se je že zapisal na univerzo v Brislju in se posvetil pravnim in sociološkim študijam. Postal je advokat in profesor.

Zgodaj je stopil v politično življenje. Kot sin liberalnih starišev je vstopil v »mlado liberalno gardo« v Ixellu. Kmalu so ga ogrele Broudhonove ideje in 1885. l. se je vpisal v »delavsko ligo« v Ixellu. 1888. l. se je na univerzi, kjer je tedaj poslušal medicino, srečal z de Brouckérom, postal pod njegovim vplivom socialist in njegov neločljiv prijatelj do smrti. 1889. leta je že prisostvoval ustanovnemu kongresu druge intenacionale. Tam se je seznanil z Engelsom, Wilhelmom Liebknechtom in Beblom. Polagoma je postal marksist, kakor je sam zapisal:

»Moja pot do marksizma je bila dolga. To je morda vzrok, da nisem bil tako strikten marksist kakor de Man. Toda potem sem doživel, da so se postavili desno od mene marksisti, ki so bili prej na levici.« (S tem namiguje prav na de Mana, ki je kasneje pisal kritike marksizma, in na sedanjega soc. ministrskega predsednika Spaaka, ki je bil najprej komunistični poslanec).

Vandervelde je bil marksist v pravem pomenu besede: ni ponavljal Marxovih besed in citatov, temveč je raziskoval in tolmačil resnično življenje in dogodke in perturbacije v družbi in politiki. O tem je napisal tudi knjige, med drugimi »Le Marxisme n'avait pas fait faillite« (Marksizem ni bankrotiral) in »L'Alternative« — ta alternativa je: državni kapitalizem ali demokratični socializem. Vse je pisal iz svojega lastnega doživljanja in opazovanja. Tako najdemo v »Alternativi« tudi njegovo avtobiografijo:

»Bil sem zaporedno izredni profesor na briseljski univerzi, ker mi radi mojega svetovnega prepričanja niso hoteli dati redne profesure; »kolovodja«, ki je delal težave žandarjem; poslanec skrajne levice, ko me je v času velikih stavk za splošno in enako tajno volilno pravico obtožilo državno pravdništvo »hujskanja in rovarjenja proti državni varnosti«; potem, ko je prišla vojna, isti dan, ko so udrli Nemci v Belgijo, državni minister, član vlade za narodno in državno obrambo; po sklenitvi miru pravosodni minister, po volitvah 1925., ki so prinesle velike uspehe socialistov, zunanji minister.

Ko sem v novembru 1927. zapustil to mesto, so vsi nasprotni časopisi pozdravili moj odhod, rekoč, da se nisem nič spremenil, da sem ostal nepoboljšljiv socialist, in da sem bil tudi kot zunanji minister zastopnik internacionale. V resnici so imeli prav.«

Skoro šestdeset let svojega življenja je posvetil socializmu; bil je neumoren borec, znanstvenik, delavec, časnikar in po Jaurésu največji govornik v internacionali. Probleme, ki so ga posebno zanimali, je hotel videti sam od blizu. Tako je potoval v Rusijo, Kitajsko, Palestino in o vseh teh potovanjih je napisal knjige. Vse je hotel poz-

nati, za vse se je zanimal, za pravo, sociologijo, filozofijo, versko zgodovino, umetnost. Njegovo književno delo je bogato. Poleg že omenjenih so posebno važni ti-le njegovi spisi: »Le collectivisme et l' évolution industrielle«, »Le syndicalisme contre l' Etat« (sindikalizem proti državi) in »Coopération socialiste«.

Prav do zadnjega je delal v gibanju. Njegova zadnja velika akcija je bila proti preoportunistični politiki Spaaka, ki je imenoval belgijskega poslanika v Francovi Španiji. Zaklical je: »Socializem ne more prenehati biti revolucionaren in internacionalen, če noče prenehati biti socializem.«

Največja osebnost
moderne češke književnosti

Leto 1938. je bilo žalostno za Čehe. H koncu leta, 25. decembra jim je umrl še eden največjih njihovih književnikov in publicistov — Karel Čapek. Po zatonu prve češko-slovaške republike, katere predstavnika sta bila Masaryk in Beneš, se je poslovil od tega sveta najvidnejši njen predstavnik na književnem polju.

Karla Čapka bralci naše »Vz. Svobode« poznajo. Saj smo prav v zadnji, decemberski številki priobčili odlomek iz njegovega »Potovanja na sever«. In skozi vsa leta smo prinašali njegove duhovite zgodbe in domisleke in opozarjali na vsako njegovo novo delo, ki je izšlo v originalu ali v kakem prevodu.

Da ob njegovi prerani smrti — star je bil šele 48 let — podamo kratek oris njegovega književnega dela! — V prvo dobo njegove samostojne delavnosti brez sodelovanja brata Jožefa štejemo dve zbirki kratkih povesti »Znamenje ob potu« in »Mučne zgodbe« ter dva romana »Tovarna absolutnega« in »Krakatit« (ta je preveden tudi v slovenščino).

V nadaljnjih povestih oziroma romanih »Hordubal«, »Meteor« in »Navadno življenje« se je povzpel še više. Višek njegovih fantastičnih romanov, ki pa izvirajo iz problemov sedanjosti, je »Vojna z močeradi«.

Na jezike skoro vseh kulturnih narodov so bile prevedene humoristične »Zgodbe iz enega in drugega žepa« in »Ukradeni kaktus« — dve smo priobčili tudi v prejšnjih letnikih »Svobode«.

Lani smo ocenili njegov zadnji socialni roman iz življenja rudarjev »Prva partija«.

Trajno pomembno delo so njegovi »Pogovori z Masarykom« (izšli tudi v slovenskem prevodu) z dopolnilom »Molčanje z Masarykom«.

Nič manj ne ogrejejo človeka druga njegova dela, kakor »Čudna Anglija«, »Izlet v Španijo«, »Slike iz Holandske«, »Potovanje na sever«, »O najbližjih stvareh«, »Pisma iz Italije«, »O splošnih stvareh ali zoon politikon« i. dr.

In Čapek kot dramatik; Koga ni prevzela njegova »Bela bolezen«? Kdo še ne pozna njegovih »R. U. R.«? »Matere« žal še nismo videli na naših odrih.

Čapek je bil tudi prvovrsten časnikar. Ljudje so se trgali za njegove črtice v »Lidovyh Novinah«. V času septembrske tragedije je napisal »Molitev tega večera«, in »Molitev za resnico«, ki so jo Čehi brali pobožno kot pravo molitev v uri najhujše stiske.

In ta Karl Čapek je moral zdaj umreti.

V korist emigrantov so prodajali rokopise. V New Yorku so priredili licitacijo, na kateri so prodajali rokopise znanih nemških pisateljev, ki žive v zaledju. Izkupiček je namenjen nemškim ubežnikom. Rokopis Thomasa Manna je bil prodan za 1300 dolarjev, rokopis prof. Einsteina za 1200 dolarjev itd.

Uedinjena socialistična mladina Madrida je naslovila apel mladim Špancem na republikanskem ozemlju, v katerem išče maksimalno mobilizacijo njihovih moči v obrambi republike.

Antonio Toscanini je postal ameriški državljan, ker ne odobrava nove rasistične politike, ki jo uvajajo v deželi, ki ima v atlasih obliko škornja. Toscanini je umetnik velikega formata; našim čitateljem je sigurno še v spominu, da ni hotel nikoli dirigirati italijanske fašistične himne.

Valerijan Čkalov se je smrtno ponesrečil pri poskusnem letu novega letala. Slavni sovjetski letalec je postal najbolj znan po svojem drznem poletu iz Moskve preko Severnega pola v Združene države ameriške.

Opozicija na Poljskem je porazila vlado nacionalne unije. Te volitve so dokazale, da je vlada pri zadnjih parlamentarnih volitvah zmagala samo radi volilnega reda, radi katerega se je opozicija abstinirala. Izgleda, da bodo sedaj izvedli volilno reformo v smislu zahtev poljske opozicije.

Na kongresu francoskih socialistov je zmagala politika Leona Bluma, ki je zagovarjal sestavo vlade narodne koncentracije ter popolne podpore oboroževanja republike, zvezo z Anglijo ter Sovjetsko unijo ter politiko nepopuščanja v srednji Evropi.

Nemški učitelji ne bodo v šolah več poučevali mladino veronauka, ker ji nočejo več staviti kot vzor židovstvo, iz katerega izhaja krščanstvo.

55.000 ruskih obsojencev, ki so delali pri gradnji prekopa Moskva—Volga je bilo oproščenih svoje kazni. Vsakdo je prejel 20 do 100 dolarjev, da si s tem začne graditi novo življenje.

Kit in slon učakata starost do 200 let, labod in orel pa polovico te življenske dobe.

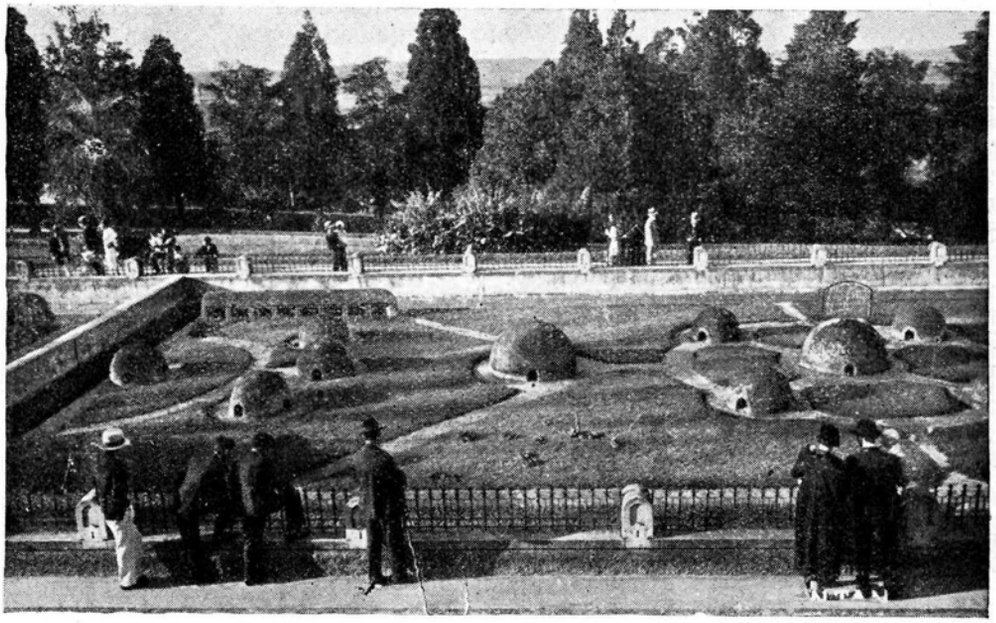

Kačja farma v San Paulu v Braziliji

KNJIGE IN LJUDJE

Knjige Cankarjeve družbe za leto 1939

Koledar ima dva odlična prispevka o Ivanu Cankarju: razpravo Lojza Kraigherja z zdravniškega in psihološkega stališča in Kocmurjeve spomine nanj. Kraigherjeva razprava nam odkriva Cankarja v pravi luči in popravlja neresnico, ki so jo vztrajno širili dušebrižniki z urednikom zbranih spisov vred. Prav tako dragoceni so Kocmurjevi spomini o Cankarju kot človeku in socialistu. Že radi teh dveh stvari sme biti vsak član vesel letošnjega koledarja, ki sicer vzbuja vtis, da ni ravno skladno urejen: skoro same slike iz ČSR, besede o njej pa nikjer nobene, tudi v tem je nekaj smisla, da ne omenjam drugih napak. Toda dobro odločno odtehta pomanjkljivo.

Da bodo vsi člani zadovoljni s »Španskim testamentom«, o tem ni dvoma. Pa tudi hvaležni bi morali biti zanj Cankarjevi družbi, saj je ta knjiga po obsegu dvakrat večja, kakor bi smela biti. Upajmo, da se bodo povečani izdatki za to delo krili z naraslim številom članov v letošnjem letu.

»Taki so ljudje«, je literarno zelo dobra knjiga, pa tudi aktualna, če smem rabiti ta izraz. Saj nam ti ljudje odkrivajo tudi korenine duhovne in politične krize sodobne Francije.

Topalovićeva **»Pomlad človeštva«** bo koristno čtivo za vsakega, ki se hoče poglobiti v poznavanje družbenih zakonov.

Tako mislim, da smemo priznati Cankarjevi družbi, da je ob svoji 10-letnici posrečeno izbrala knjižni program. Vse slične družbe zaostajajo za njo. Morda bi ji kdo očital, da je izdala same prevode. Toda, kolikor vem, ji ni bilo predloženo nobeno dobro originalno delo. Torej v tem oziru ne zadene družbe nobena krivda. In mislim, da bodo bralci bolj zadovoljni z dobrimi deli iz svetovne literature kakor pa s kakim slabim pridelkom z domače njive.

C.

„Šola diktatorjev"

Našim bravcem že poznani pisatelj Ignacio Silone je izdal novo knjigo »Šola diktatorjev« (Die Schule der Diktatoren, Europa Verlag, Zürich, 324 strani). Koliko političnega znanja je v tem delu! In kako gre avtor do korenin vsem perečim problemom sedanjosti! Knjiga je napisana v obliki pogovorov med mistrom Döbblom Juhom, ki hoče postati diktator v Ameriki, profesorjem Pickupom, ki ga spremlja in mu pomaga, in med »cinikom Tomažem«.

Kakšen mož je ta »cinik Tomaž«?

»To je človek posebne sorte, vam povem« pravi Silone. »Neumoren debater, pa seveda ne čisto možganski. Svojim političnim prijateljem gre na živce, ker je brez vsakih predsodkov. Nabral si je mnogo bridkih izkušenj in hladnokrvno premislil vse; to ga je osvobodilo vsake strankarske dogmatičnosti. Kljub temu pa niso vsahnili skriti studenci njegovega čuvstvenega življenja, ki so ga v mladih letih dovedli k delavcem. To so vsekakor razumeli samo njegovi najbližji prijatelji, dočim se drugi vprašujejo, zakaj je še vedno socialist, ko ga čujejo, kako vse kritizira in izpodbija. Ker odklanja vsako olepšavanje in ker ima to navado, da tudi najneprijetnejše stvari imenuje s pravim imenom, so ga krstili za Tomaža Cinika. Filistri med njegovimi znanci so mislili, da ga bodo s tem razžalili in ponižali; toda on je sprejel to ime z veselim zadoščenjem. Kajti on popolnoma pravilno izvaja to besedo iz grškega »kion« (= pes) in vidi v tem pravo definicijo svojega zares pasjega življenja. Nadaljnji pomen besede izvaja tudi po slavni sekti kinikov (= cinikov), ki jo je ustanovil Grk Antistenes po Sokratovi smrti. Ti ciniki so sledili Sokratovim naukom in so formalni molitvi bogov predpostavljali moralo in praktično življenje po moralnih zakonih.«

Ta »cinik Tomaž« ni seveda nihče drugi kakor pisatelj sam, ki živi kot emigrant v Švici in ki v tej knjigi tudi opravičuje utemeljenost svojega spisa o sodobni politiki, čeprav živi v politični emigraciji.

O politični vedi in emigrantih.

Tako-le pravi »cinik Tomaž«:

»Politična veda je sploh delo emigrantov. Machiavellija so 1512. leta izgnali iz Florence. V pregnanstvu v San Cascianu je, izločen iz aktivnega političnega udejstvovanja in ob svežem spominu na vse svoje poraze in razočaranja, začel pisati »Vladarja«. Nekaj desetletij pozneje je zadela nič milejša usoda Francoza Jeana Bodina, ki je v politični znanosti definitivno utrdil pojem »suverenost«: bil je v službi alansonskega vojvode, se ikompromitiral s sekto »politikov«, ki so nastopali proti verskim vojnam, si nakopal sovraštvo Henrika III. in v samoti, premagan in ponižan, napisal delo o republiki. Holandca Huga Grotius-a so kot pripadnika razkolniške sekte vrgli v ječo in potem poslali v dosmrtno pregnanstvo. Tam je spisal knjigo »De iure belli ac pacis«, ki je temelj vede mednarodnega prava. Njegov angleški sodobnik Hobbes je šel v prostovoljno emigracijo v Pariz iz sovraštva do politične revolucije v Angliji. V pregnanstvu je spisal knjigo »De cive« (Državljan) in »Leviathama«. Montesquieu, član francoske akademije in predsednik parlamenta v Bordeauxu je prepotoval Anglijo, spoznal tam politično svobodo in v tišini la Brèda napisal knjigo, ki govori o ločitvi zakonodavne, izvrševalne in sodne oblasti. Kar se tiče novejših, je dovoli, da omenim politične begunce Marxa, Mazzinija, Lenina, Trockega, Masaryka; posebno prvega, ki je v naši epohi z drugačnimi sredstvi in drugimi nameni izvršil isto osnovno znanstveno funkcijo, kakor jo je Machiavelli 1500; v tem smislu namreč, da je poskusil pokazati dejansko funkcioniranje družbe v popolni nagoti, radi česar ga je filozof Benedetto Croce dobro definiral kot »Machiavellija proletariata«.

„Jaz, ki sem dvanajst let bil delavec na polju slovenske kulture, sem se z dobro vestjo in z jasnim prepričanjem pridružil socialni demokraciji; komur je do prave svobode in do prave kulture, bo storil isto!"

Zaključek Cankarjevega govora v Ljubljani, 1. aprila 1907.

Na vprašanje Döbbla Juha: »Ali hočete iz tega sklepati, da more človek le iz daljave pregledati zavita pota oblasti?« — pravi cinik Tomaž:

»Dokazati hočem samo to, da politika kot znanost ni napredovala niti po zaslugah veličin tega sveta niti po zaslugah petoliznikov, temveč da se imamo za napredek politične znanosti zahvaliti možem, ki so v praktični politiki »kratko potegnili«... Pisarji zmagovitih politikov so imeli vedno samo to nalogo, da so prikrivali nasprotja, slabosti in minljivost sistema, s čimer so včasih opravili posrečeno propagandno delo, škodovali so pa resnici, ki je edino hranivo znanosti.«

Po teh potrebnih uvodnih pojasnilih se v pogovorih med omenjenimi tremi osebami razkrivajo duhovne lastnosti in nagibi diktatorjev in diktatorskih aspirantov novejšega časa. Za vse velja stara resnica: Quam parva sapientia regit mundum! (= kako majhna pamet vlada svet!)

Tirani in demagogi.

Pisatelj nam razodeva tako družabne kakor psihološke vzroke in moči, s katerimi je v posameznih deželah zmagalo nasilno gibanje. Pri tem opozarja tudi na takozvane tiranske režime v starem veku in se pri tem opira na Aristotela (živel 284—322 l. pred Kristusom), ki je zapisal: »Tirani so večinoma prišli iz demagogov, ki so si pridobili ljudsko zaupanje s tem, da so hujskali proti aristokratom.« Tirani so se vedno opirali na plebs (navadno ljudstvo), čeprav sami niso bili vedno plebeljci. Ko so s hujskanjem množice in zarotništvom prišli na oblast, so v imenu ljudstva grabili premoženje posameznih aristokratskih družin zâse in za svoje pristaše in tiransko čuvali svojo oblast.

Iz starega veka nas vodi pisatelj v novi vek in preko Napoleona III. do sodobnih gibanj, ki demagoško shujskajo množice, izkoristijo njihove nagone in želje in potem neusmiljeno zavladajo nad njimi.

Vzroki krize demokratičnih ustanov.

Logično preide pogovor med cinikom Tomažem, diktatorskim aspirantom Juhom in profesorjem Pickupom na vprašanje, zakaj je ponekod odpovedala demokracija pred nasilnimi gibanji. Tudi v tej zvezi nam »cinik Tomaž« poda najprej zgodovinski oris večnega boja med nasilstvom in svobodoljubjem in šele potem analizira to trenje v novejšem času.

Pri tem spet citira Machiavellija, ki je okrog l. 1500 zapisal:

»Nobena oblika ni stalna, kajti krepost rodi mir, mir-malomarnost, malomarnost-nered, nered-razdejanje; in prav tako se iz razdejanja rodi spet red, iz reda krepost in iz nje slava in sreča.« To so pojavi človeške narave, ki se nujno izražajo tudi v človeški družbi.

Da konkretno podpre svoja izvajanja, citira cinik Tomaž tudi že prej omenjenega Aristotela, ki je analiziral vzroke krize demokracije v stari Grčiji:

»V demokracijah nastajajo prevrati največkrat radi rovarjenja demagogov, ki s svojo gonjo prisilijo premožne ljudi, da se združijo, kajti skupna nevarnost zbere najbolj zagrizene nasprotnike. Polno primerov potrjuje to. Ko so v Kosu slabi demagogi uganjali svoje početje, je padla demokracija, ker so se združili plemenitniki; in na Rodu se je zgodilo isto. Tu so demagogi zabranili izplačilo dolžnih vsot graditeljem državnih galer (to so ladje na vesla). S tem so bili ti ljudje, ki so jih tožili upniki, prisiljeni, da držé skupaj in odpravijo demokracijo. Tudi v Herakleji je takoj po ustanovitvi kolonije padla demokracija po krivdi demagogov; plemenitaši so pred neprestanim nasilstvom šli v pregnanstvo, se tam zbrali, se vrnili in vrgli demokracijo. Podoben propad demokracije najdemo v Megari. Tu so demagogi, žejni bogastev, pregnali mnogo odličnikov, dokler ni nastalo toliko pre-

Spomenik neodvisnosti Brazilije (preje je bila portugalska kolonija)

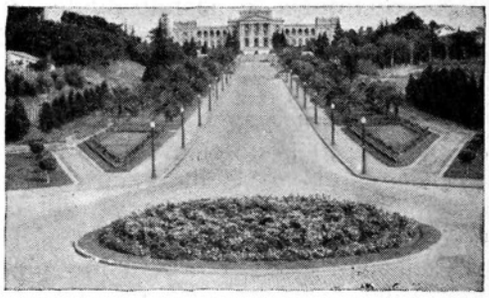

Avenija in državni muzej v San Paulu

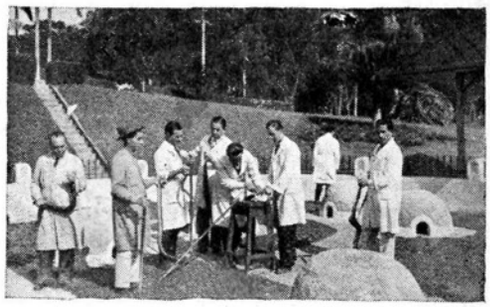

Svetovnoznani zavod Butantan za proizvajanje protistrupov

Sušenje kave

Kolonisti na delu

Značilna naselbina amaconskih Indijancev

gnancev, da so se vrnili, v pravi bitki premagali ljudstvo in uspostavili oligarhijo (vlada nekaternikov)« itd.

Aristoteles je bil pristaš aristokracije, ki je odkrito povedal svoje stališče in ki je stvari jasno gledal in razložil. Kaj nam pove Aristoteles? Da je demokracija v starih grških državicah slonela na določenem ravnotežju med bogatimi in revnimi, pri čemer so javno oblast nadzirali vsi svobodni državljani. Demokracija je zašla v krizo, kakor hitro se je zazibalo ravnotežje bodisi, da so revni zahtevali podpore zase od države, ker so slabo živeli, bodisi, da so se premožni čutili preveč obdavčene in niso hoteli nositi nobenih novih žrtev več. Iz izgubljenega ravnotežja je nastalo dvoje gibanj: zarota premožnih z namenom, da vržejo demokracijo, odpravijo ljudsko kontrolo in upostavijo oligarhijo, to je vlado nekaj aristokratskih družin — na drugi strani pa pripravljenost za državni udar vojakov in plebejcev pod vodstvom kakega demagoga, ki je hotel uvesti tiranijo. V obeh primerih je to pomenilo konec demokracije. Če prenesemo ta Aristotelova dognanja na moderno dobo, dobimo to-le sliko, kakor pravi cinik Tomaž:

»Odnošaji med razredi danes niso tako enostavni kakor tedaj, vendar lahko rečemo, da je demokracija pri vsem formalnem priznavanju enakopravnosti vseh državljanov prav tako navezana na določeno ravnotežje med različnimi socialnimi razredi: delavci, nameščenci in tehniki prejemajo določene plače; zemljiški posestniki dobivajo določene dohodke od zemlje; trgovci, industrijalci, finančniki prejemajo določen dobiček iz uporabljanja svojih kapitalov; isto velja za rokodelce, pripadnike svobodnih poklicev in druge, ki jim v demokraciji pripada važna posredovalna vloga med večjimi razredi. K ravnotežju med vsemi temi skupinami spadajo odgovarjajoči juridični, moralni in politični odnošaji, ki tvorijo to, kar imenujemo tudi družabni red. Da pride demokracija v nevarnost, zadošča že, ako nastane nerazpoloženje v enem samem od navedenih elementov. Demokracija lahko sicer še nadalje formalno obstoja s tem, da se opira na državni aparat in na tradicionalni strankarski sistem; toda ko en razred začuti, da uživajo drugi preveč predpravic, ali ko začuti eksistenco svojega razreda ogroženo, je konec ravnotežja, na katerem sloni demokracija, ki s tem zaide v resno krizo. Ta kriza je tedaj realna in nesporna, čeprav ima vladajoča stranka močno parlamentarno večino in si zato privošči to, da krizo začasno ignorira; v tem primeru je kriza še celo mnogo hujša, ker se sproti na ulici in tam najde neko rešitev. Demokracija se more kasneje spet postaviti na noge na drugačnem družbenem ravnotežju in z novim političnim osobjem, toda operacija bo vedno zelo težavna, ker ob zlomu starega ravnotežja so različne stranke druga proti drugi uporabile sredstva, ki se ne razlikujejo od tistih, ki jih navaja Aristoteles za svojo dobo: sovraštvo in gnev, ki ostane za njimi, zapusti sledove dolgo časa. Tudi se poraženi ne udajo radi v usodo, temveč rujejo dalje, radi česar je javno življenje še dolgo skrajno nesigurno. Čeprav bi novi možje izdali potem demokratične zakone, bi se dolgo časa ne dali izvajati in bi bila njihova vrednost popolnoma fiktivna.«

Nato pisatelj razčlenjuje ves buren povojni razvoj in zmago fašizma v nekaterih državah. S tem preide na tragično

razdvojenost socializma.

Cinik Tomaž pravi:

»Socializem je bil v teh deželah premagan po samem sebi. Tako v Nemčiji kakor v Italiji je bil socializem v težki krizi družbene strukture v očeh množic edina moč, ki je sposobna, da zadovolji njihova pričakovanja in na novo uredi družbo. V obeh deželah je pa bil socializem duhovno v sebi razdvojen. Ločil se je na revolucionarno strujo, ki je hotela takojšnjo razlastitev posedujočih razredov in diktaturo proletariata, in na reformno strujo, ki je stremela po demokratičnem in legalnem razvoju socialističnega ideala. V Italiji sta obe struji druga drugo onemogočala in sicer tako, da reformisti niso mogli uresničiti reform, revolucionarji pa niso spravili v tek revolucije. ... Revolucionarna situacija ne traja nikdar več let in če je revolucionarna stranka odločno ne izkoristi, se razočarane množice obrnejo od nje in spravijo ravno nasprotno stranko na krmilo.«

Silone bistroumno razlaga ves potek dogodkov v obeh deželah in navaja dokumente, ki so v javnosti, tudi med socialisti, skoro nepoznani, čeprav so nad vse zanimivi in poučni. Med drugimi pokaže, da se je reakcija obrnila predvsem proti delu reformnih socialistov, ki so v severni Italiji zgradili tako močno omrežje svojih organizacij, da jim ni bilo para na svetu.

»V pokrajinah ravnne Po so reformisti v štiridesetletnem mirnem delu razpredli velikansko mrežo zvez, zadrug, podpornih in kreditnih organizacij, da so kontrolirale že vse gospodarsko življenje in v nekaterih okrajih dosegle pravi monopol. Prav tu je bil fašizem najbolj nasilen. To je tudi razumljivo. Besedno bogato »delanje revolucije« ekstremistov s hrupnimi in brezplodnimi demonstracijami je predstavljalo nevarnost kvečjemu za svetilke javne razsvetljave in včasih za kosti stražnikov; potrpežljivo, sistematično in legalno delo reformistov pa je ogrožalo nekaj mnogo svetejšega — dobiček privatnih podjetnikov«.

Na vprašanje, kake izglede ima fašizem na zmago v drugih državah, odgovarja cinik Tomaž:

»Fašizem je bil kontra-revolucja proti revoluciji, ki se — ni izvršila. Ta okolnost je bistvena za fašizem. Prvi pogoj, da zmaga fašizem, je kriza države, to se pravi neozdravljiva neskladnost med starim političnim sistemom in radikalno spremenjenim socialnim življenjem; drugi pogoj je, da gre državna kriza najprej na roko socializmu, ki mu dovede velike množice kot edinemu gibanju, ki je sposobno ustvariti nov družabni red; tretji pogoj je, da se socializem, postavljen pred svojo pravo odgovornost, ne pokaže doraslega težki nalogi in služi le za to, da obstoječ nered še bolj veča, s čimer razočara vse nade, ki so jih ljudje imeli do njega. Ko so ti trije pogoji izpolnjeni, pride kot t e r t i u s g a u d e n s (tretji, ki se veseli) fašizem. Če njegov vodja ni ravno tepec, ima velike izglede, da pride na oblast.«

S tem preide diskusija med omenjeno trojico na

demokratični ideal in meščansko obliko demokracije.

Cinik Tomaž je mnenja, da zmaga fašizma v tej ali oni deželi nikakor ne pomeni, da je ovrženo načelo demokracije kot tako, temveč pomeni samo »političen poraz določene oblike demokracije.«

»Prepričan sem, da bo demokratični ideal preživel oblike, s katerimi so ga do danes istovetili. Ko bodo ljudje premagali to izjemno stanje, se bodo vrnili k demokratičnemu idealu s tistim srečnim občutkom, ki ga doživi jetnik, ko spet stopi na prosto. Ustvarili bodo nove oblike ljudske suverenosti, ki upamo, da bodo manj slonele na videzu, kakor te, ki smo jih poznali do danes. Vselej, kadar se radi krajših besed govori o krizi ali porazu demokracije, moramo vedeti, da tu ni mišljeno svobodno samoodločanje državljanov, temveč samo določena oblika demokracije, ki jo navadno imenujemo meščansko demokracijo. Po mnogo znamenjih se da spoznati, da je ta demokracija danes v zatonu. Razlika med današnjimi demokrati in njihovimi pradedi je ogromna ... Današnji meščanski demokrati nimajo nobenega ideala več, ki bi ga uresničili, živé samo še od tradicije, so konservativci; preživljajo se z obrestmi nekdaj priborjenega. Razred, ki vstaja, razred, ki ima neko poslanstvo pred seboj, napravi tudi iz svojih vodilnih borcev može velikega formata; daje jim orjaške like Cromwella, Robespierra, Jef-

fersona, Mazzinija... Propadajoča meščanska demokracija, ki se vzdržuje pri življenju samo z izmotavanjem in zasilnimi pripomočki, pa daje samo take vodilne, može kakor Giolitti, Brüning, Laval, Chamberlain... Mogoče, da meščanska demokracija še najde svoje velike zastopnike, vendar mislim, da se bo to zgodilo v glavnem v deželah fevdalizma in napol-fevdalizma, kjer še ni nastopila zmagovite poti.

Vse mojstrstvo demokratične umetnosti vladanja se zdi, da je dandanes v tem, da spravlja zaušnice, da bi se izognila brcam, da potrpežljivo prenaša manjše zlo, da išče vedno nove kompromise, da bi zmanjšala nasprotstva in pomirila nekaj, česar se ne da pomiriti. Nasprotniki demokracje se z vsem tem okoriščajo in postajajo vedno predrznejši.«

Za tem osvetljuje naloge socializma v tej dobi in opozarja na resnice, ki jih moramo vedeti, če hočemo uspešneje nadaljevati svoje delo. Kdor more, naj bere to knjigo, naj dobro premisli vse in izvaja konsekvence. Ta knjiga je zdravilna, ker ne prikriva resnice, ne olepšava — in kaj nam je danes bolj potrebno od jasnega spoznanja! Morda se ta ali oni ne bo strinjal z vsem, toda misliti bo moral vsakdo. —j.

Cankar v angleščini

Da je Cankar izrazito naroden pisatelj, se lahko spozna po težavah, ki jih ima angleški prevajalec, kadar izbira povest ali črtico, da bi jo prevedel in da bi se splošno prikupila angleškemu ali ameriškemu čitateljstvu. Še teže je najti založnika, ki bi hotel s simpatijo poslušati vaše čitanje, zakaj majhen narod kakor naš se ne more zanašati na to, da bo njegova gospodarska važnost zbudila zadostno zanimanje za stvar, ki bo morda pograbila čitatelja, kadar se ji privadi. Študij slovanske literature v angleških prevodih pokaže to dejstvo jasneje od vsega, kar bi si mogel domisliti. Ameriški in angleški knjižni trg je vsako leto preplavljen z množinami novih izdaj iz ruščine, katerih se prikaže poprečno po sto na leto v prevodu. Za poljsko in češko literaturo je malo prevajalcev, dasi znajo njihovi pisatelji povedati krasne reči. Karel Čapek je skoraj edini moderni češki avtor, ki ga dandanes uspešno prevajajo.

Če odštejemo jugoslovansko, večinoma srbsko epsko poezijo, narodne bajke in narodne pesmi, imamo pred seboj listo jugoslovanskih prevodov, ki obsega izmed dvanajstih ali trinajstih zvezkov en zvezek srbskih kratkih povesti, ki jih je zbral profesor Pavle Popović pod naslovom »Jugo-Slav Stories«, Njegoševo dramo »Gorski vijenac«, novelo iz srbščine — Stankovicevo »Sophka« — Nečista krv, dve noveleti iz slovenščine, namreč »Hlapec Jernej« v dveh prevodih, eden od Louisa Adamiča, drugi pa od Sidonije Yeras in H. C. Sewell Granta, Levstikovo »Gadje gnezdo«, zvezek slovenskih poezij — Zormanovo »Slovene (Jugoslav) Poetry«, in dva ne preveč tolsta zvezka hrvatskega pisatelja Josipa Kosorja pod naslovoma »White Flames« in »People of the Universe«. To je vse v knjižni obliki. Ostanek jugoslovanske bibliografije obsega pesmi, povesti in eseje, raztresene v kakšnih dvajsetih ameriških in angleških obzornikih in antologijah. Ob tej priliki bi se lahko omenil tudi moj prevod Cankarjevega »Pohujšanja v dolini šentflorjanski«, ki je bil prvič porabljen za predstavo na angleškem odru leta 1934 v Slovenskem narodnem domu v Clevelandu.

Naši jugoslovanski literaturi, in zlasti Cankarju se godi bolje v drugih evropskih jezikih. Najpridnejši prevajalci so bili vedno Čehi, ki so tudi prvi spoznali in priznali Cankarjevega genija, ko je bil še živ. Rusi so pred kratkim prevedli »Hlapca Jerneja«, ki je takoj po publikaciji prišel med najbolj razprodajane knjige. — Leta 1931 je v Krakovem izšla antologija Cankarjevih povesti, katero so poljski kritiki sprejeli z navdušenim priznanjem. V letih 1929 in 1930 je izšlo v Leipzigu troje izmed najbolj popularnih Cankarjevih del, namreč Hiša Marije Pomočnice, Moje življenje in Hlapec Jernej. Ampak Italijanom gre čast, da so bili izmed neslovanov prvi, ki so se lotili prevajanja Cankarjevih del. Že leta 1925 je bil Cankar predstavljen italijanskemu čitajočemu občinstvu v Trstu s prevodom njegovega, sedaj že slavnega »Hlapca Jerneja«. Potem so sledili leta 1929 in 1930 »Zgodba o Šimnu Sirotniku«, »Hiša Marije Pomočnice« in »Moje življenje«.

Francoski prevajalci so bili manj ambicijozni, dasi so francoske literarne revije od časa do časa objavljale Cankarjeve črtice in se v Albina Michela »Les Oeuvres Libres«, št. 65 najde tudi njegov Hlapec Jernej.

To živo zanimanje za Cankarja se širi po drugih deželah. Pomembno »znamenje« v slovenski literarni zgodovini je bilo postavljeno lani, ko je izšel Hlapec Jernej v ogrskem prevodu. Sedaj, ko je dr. Izidor Cankar poslanik v Argentini, bo morda našel kaj časa, da prevede Cankarjeve najslavnejše povesti v španščino.

Očrtal sem kratko zgodovino dela tujih »Cankarjevcev«, da prikažem v mali meri resnično veliko zanimanje, ki se kaže po vseh deželah za največjega izmed slovenskih pisateljev. V mnogih slučajih je sprožil prevajalčevo zanimanje kakšen, za Cankarja navdušen Slovenec. Sta-

London je največje mesto v Evropi in na svetu z 8,204.000 prebivalci, v Evropi mu sledé Pariz s 4,963.000, Berlin s 4,243.000, Moskva s 2,026.000, Dunaj z 1,875.000, Leningrad z 1,626.000, Budimpešta z 1,421.000, Varšava z 1,180.000, Rim z 1,179.000 prebivalci. Nad 1 milijon ljudi imajo v Evropi še Milan, Hamburg, Birmingham in Barcelona. Sev. Amerika ima 5 velemest z nad 1 milijon prebivalcev: to so New York s 7 milj., Chicago blizu 3 in pol milj., Filadelfija, Detroit in Los Angeles, glavno mesto Argentinije Buenos Aires ima 2,270.000 ljudi, prestolica Brazilije Rio de Janeiro 1,700.000, Šangaj na Kitajskem 3.490.000, glavno mesto Japonske Tokio šteje okrog 6 milj. prebivalcev; nadmilijonska japonska velemesta so še Osaka, Nagoja, Kioto in Kobe.

Prirodopisci poznajo živali, ki jih nikoli ne žeja ter jim ni potrebno celo življenje vsrkati vase niti kapljice vode. K tej vrsti živali prištevajo kordiljerske lame, noje

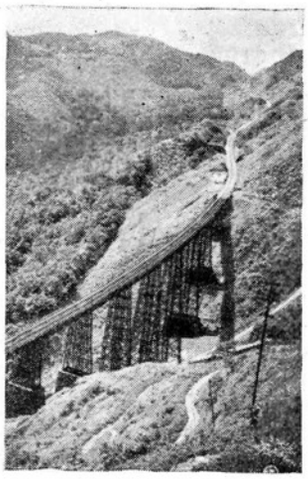

Železn. most na progi Santos—S. Paulo

ter neke vrste kozli. Naravoslovci si to tolmačijo tako, da jim že njihova rastlinska hrana nudi dovoljno množino tekočin, ki jih rabi telo.

Za 580 milijard frankov ima Francija dolgov. Mi nismo v skrbeh za nje, ko niti Francozi niso.

Najvišja gora v Jugoslaviji je Triglav z 2.864 m, na Danskem pa Ejer Bavnehöj z 172 m, v Franciji Mont Blanc 4.810 m, v Belgiji Venn 692 m, najvišji vrh na Holandskem dosega 322 m.

Radio aparatov je po zadnji mednarodni statistiki prišlo na tisoč prebivalcev: v Sev. Ameriki 189, na Danskem 176, v Angliji 171, na Švedskem 151, v Novi Zelandiji 146, v Avstraliji 131, v Kanadi in Nemčiji po 122, na Nizozemskem 118, v Švici 114, v Belgiji 107, na Norveškem 83, v ČSR (stare meje) 63, v Argentiniji 78, v Franciji 77 itd., v Rumuniji 8, v Jugoslaviji 7 in v Egiptu, ki je na zadnjem mestu, 4.

rešina teh Cankarjevih prevajalcev je ameriško slovenki pisatelj Louis Adamič. Kolikor je meni znano, je bil on prvi resni prevajalec Cankarja v angleščino, zakaj njegov prevod Hlapca Jerneja je izšel že leta 1926. To dejstvo izraža bolj jasno pregled angleških prevodov Cankarja, ki je na koncu dodan temu članku. Zanimivo je spoznanje, da je Adamič začel svojo presenetljivo literarno karijero prav s tem tenkim zvezkom. Koliko je imel Cankar vpliva na Adamičev pisateljski razvoj, ne morem reči; gotovo ni povzel njegovega sloga, zakaj Adamičev stil je neformalen, primeren zabavnemu razgovoru. Bolj veren prevod istega Cankarjevega dela je prišel iz peres Sidonije Yeras in H. S. Swella, ki je izšel štiri leta po Adamičevi izdaji; tukaj je slog blagoglasen, tekoč in poln literarnega čara.

V vsej množini Cankarjevih prevodov se je gotovo opazilo eno dejstvo: Neizmerna popularnost Hlapca Jerneja. Ampak to ni čudno, zakaj zdi se, da je tako, kakor mi je profesor George R. Noyes, starešina ameriških slavistov dejal v enem svojih pisem, da »je to najkrasnejše pripovedno delo med Jugoslovani, kar mi jih je kdaj prišlo v roke.« Enako navdušenje je izrazil profesor londonske univerze, Janko Lavrin v pred kratkem izdani zbirki esejev pod naslovom »Aspects of Modernism«, v kateri posveča poglavje »The Conscience of a Small Nation« Cankarju (str. 195 do 207.) Adamičeva zadnja knjiga »My America« ima tudi poglavje, ki je posvečeno Cankarjevemu geniju.

Drugi prevajalci Cankarja v angleščino so profesor George R. Noyes in Anthony J. Klančar, ki sta ob mnogih prilikah z velikim uspehom sodelovala, A. Zmajic, M. Peters-Roberts in Helen Hlacha. Poleg teh prevodov, ki so izšli v revijah izven našega najbližjega kroga, so bili objavljeni drugi po slovenskih listih, kot Nova Doba (Klančarjevi). SDZ News (Klančarjevi). Prosveta (Frank Faturjevi) in Mladinski list (Adamičevi). Razen že omenjenih prevodov so v angleščini izhajali nekateri le v Slavonic Review, ki jo izdaja londonska univerza in ki potrjuje mojo opombo, da je neizmerno težko dobiti izdajatelja za jugoslovanske pisatelje. Pred par meseci sem z velikim veseljem sprejel od Slovenca, profesorja Janka Lavrina obvestilo, da pripravlja antologijo modernih slovenskih kratkih povesti. Pozneje sem zvedel, da išče tudi Adamič založnika za svojo zbirko Cankarjevih povesti.

Bibliografija angleških prevodov Cankarja »Ada«; povest, prevedel A. J. Klančar v »The Life We Image« — Gates Legal Publishing Co., Cleveland, O., 1936, str. 94—97.

»The Bailiff Yerney and His Rigths.« Prevela iz slovenščine Sidone Yeras in H. C. Sewell Grant. Uvod napisal Janko Lavrin. John Rodker, London, 1930, 115 strani.

»Children and Old Folk«, povest, prevela Helen Hlacha. Izšlo v Barett H. Clarkovih »Great Short Stories of the World«. Založba Robert M. McBride and Co., New York, 1926, str. 831—833.

»Cup of Coffee«, povest, prevedel Louis Adamič. Overland. 80: 22-23 JI '22.

Ista povest, prevela A. Zmajić in M. Peters-Roberts v Review of Reviews, London. 84: 52-3 O "33.

»Her Grave«, povest, prevedel A. J. Klančar. Izšla v »Skyline«, Cleveland, 8: 3-5, jan. 1935.

»I Know Now, Mother«, povest, prevedel A. J. Klančar. Slavonic Review 17: 35-37, jul. 1938.

»Simple Martin«, povest, prevedel Louis Adamič v »Living Age«, 311: 773-5 D 24 1921.

Ista povest, prevela Sidonie Yeras in H. C. Sewell-Grant v »Slavonic Review« 17: 38-41, JI 1938.

»Slovene Idyls«: Children and Old People; The Captain; The Sun!... The Sun! — Dead Will Not Allow It; Rue des Nations; povesti. Prevedla A. J. Klančar and G. R. Noyes. Izšlo v »Slavonic Review«, 13: 494-506, aprila 1935.

»Yerney's Justice«, prevedel Louis Adamič, New York, Vanguard Press, 1926, 101 stran.

Anton J. Klančar

Kaj mislijo drugi o letošnjih knjigah Cankarjeve družbe

289. štev. »Slov. Naroda« piše:

»Ob 20-letnici Cankarjeve smrti obhaja Cankarjeva družba svojo desetletnico in ob tej priliki je v resnici lepo počastila pisatelja, čigar ime nosi, z lepim knjižnim darom, ki ga mora biti vesel tudi izobraženec, ne le delavec.

Razen koledarja, ki je v glavnem posvečen Cankarju (Lojze Kraigher in J. Kocmur), je izdala dve v resnici kvalitetni knjigi, in sicer roman francoskega pisatelja Rogerja Martina du Garda, ki je zaslovel pred leti, »Taki so ljudje« (izvirni naslov »Vieille France«, Stara Francija) v avtoriziranem prevodu C. Petelina, in pretresljivi dokument našega časa, »Španski testament«, delo Arthurja Koestlerja, ki je bil v Španiji obsojen na smrt, a ki se mu je po peklenskem trpljenju posrečilo uiti smrti. »Španski testament« obsega 214 strani, roman »Taki so ljudje« pa 110. Kot za nameček je CD še izdala dr. Topalovićevo knjigo »Pomlad človeštva«, poljudno sociološko razpravo v obliki dvogovora.

Kakor vidimo, CD letos ni izdala izvirne slovenske knjige, kar pa ni takšna nesreča, ker sta prevoda iz francoščine in nemščine res dobra ter bosta obogatila našo prevodno književnost. Vsekakor je bolje izdati dobro knjigo v prevodu kakor slabo v izvirniku. Vprašanje pa je, ali knjižne družbe, ki izdajajo tako zvane ljudske knjige, nimajo pri rokah rokopisov domačih pisateljev, in zakaj ne.«

Radovedni smo, če porečejo kaj še drugi časopisi, posebno revije, saj so lani vsi po vrsti molčali. Pač, zadnjič je učeni Vodnik zapisal, da je Flammarionova astronomska knjiga »Poslednji dnevi ljudi«, ki jo je izdala CD pred nekaj leti, vzorec socialdemokratske »šundliterature«. Zapeljalo ga je ime prevajalca, s katerim si nista osebna prijatelja, in to ga je zapeljalo, da je kot velik in pravičen kritik brž šel oznanit novo razodetje, ne da bi knjigo sploh čital.

Socialni problemi slovenske vasi

Socialni problemi slovenske vasi, I. zvezek spisala dr. Ivo Pirc in Franjo Baš; II. zvezek spisala Hrvoj Maister in Filip Uratnik, založil in izdal Socialno-ekonomski institut (SEI) v Ljubljani. — To so referati, ki so bili podani na kmetijski anketi, ki je bila v Ljubljani lani od 29. maja do 3. junija. Razprava dr. Iva Pirca o zdravstvenih razmerah na kmetih je izšla tudi že v knjigi Higienskega zavoda »Zdravje v Sloveniji«. Vsebuje mnogo bridkih dejstev, o katerih nikdar ne govoré tisti, ki se bahajo, koliko so že za našega kmeta storili. Zanimiva je tudi krajša, zelo zgoščeno pisana Bašova razprava o življenjskem nivoju našega kmeta. Zelo važna je Uratnikova razprava o poljedelskem delavstvu v Sloveniji. Razpravo podkrepljujejo številni argumenti in dokumenti. Spopolnjuje ga Maistrov referat o zaposlitvi našega kmetskega prebivalstva. Vse razprave dokazujejo, kako neločljivo je pri nas povezan problem kmetijskega prebivalstva in proletariata. Ni nam treba plavati po zraku in samo ponavljati gesla »sloga kmeta in delavca«, temveč vse te razprave nam narekujejo, da zagrabimo ta problem Slovenije v celoti in ga rešujemo drugače, kakor tisti, ki jim je bilo to naše »marljivo ljudstvo« samo politično sredstvo. Danes se ne moremo spuščati v podrobnosti, ker sta obe knjigi šele dobro izšli, to pa lahko rečemo, da je na teh 300 straneh zbranega toliko gradiva, da ga ne bodo zlepa izčrpali tisti naši sodrugi, ki vedo, da je treba delati med našim kmetskim prebivalstvom. Vsi ti bodo našli mnogo dragocenega materiala za naš konkretni socialni program v Sloveniji.

—K—

Glavna skupščina del. kult. zveze „Vzajemnost“

Glavni odbor DKZ »Vzajemnost« sklicuje v smislu § 12. zvezinih pravil redno glavno skupščino zveze v nedeljo, dne 3. marca 1939 ob pol 10. uri dopoldne, v Ljubljani v dvorani Delavske zbornice z dnevnim redom:

1. Otvoritev skupščine;
2. volitev komisije za pregledavanje mandatov;
3. poročilo glavnega odbora in nadzorstva;
4. sklepanje o absolutoriju članom glavnega odbora in nadzorstva;
5. volitev glavnega odbora, nadzorstva in razsodišča;
6. sklepanje o prijavljenih predlogih in pritožbah;
7. razno.

Po § 14. zvezinih pravil je glavna skupščina sklepčna, če je ob določeni uri na njej zastopana vsaj polovica društev. Če ob določeni uri ni tega števila, se vrši skupščina eno uro pozneje ob vsaki udeležbi.

Po § 16. zvezinih pravil ima pravico delegirati na glavno skupščino največ po pet delegatov vsako društvo, ki je obračunalo zvezi vse dolžne članske prispevke do konca l. 1938., vštevši mesec december. Delegati društev imajo toliko glasov, kolikor ima po njih zastopano društvo članov posameznikov.

Vsak delegat mora biti po § 17. zvezinih pravil vsaj eno leto član društva, ki ga zastopa; izjema velja samo za društva, ki še ne obstoje eno leto. Delegati društev, ki so se včlanila šele zadnjega pol leta pred glavno skupščino, imajo samo posvetovalen glas.

Imena in naslovi delegatov morajo biti po § 17. dostavljeni glavnemu odboru zveze vsaj 8 dni pred zasedanjem glavne skupščine (torej do 25. febr. 1939). Isto velja za samostojne predloge in pritožbe; sicer ne pridejo v razpravo.

Po § 18. zvezinih pravil plačajo potne stroške delegatov njihova društva.

To sklicanje zvezine glavne skupščine v smislu § 12. zvezinih pravil naj vzamejo vsa društva na znanje, ker se jim ne bodo pošiljala še posebna vabila.

V Ljubljani, dne 4. januarja 1939.

Za glavni odbor DKZ »VZAJEMNOST«:

Dr. Celestin Jelenec, s. r. — *t. č. predsednik.*

Blaž Korošec, s. r. — *t. č. tajnik.*

DELAVSKA PROSVETA

Ljubljana. — Doslej v še kratki zimski seziji je društvo »Vzajemnost« že dvakrat privabilo v precej veliko dvorano Delavske zbornice množice sodrugov in sodružic in drugih ljudi, ki so napolnili dvorano. Društvo je organiziralo dva prosvetna večera: prvega 26. oktobra, drugega 15. decembra 1938. Program večerov je bil pester in obširen, osobito drugi, ki je bil prirejen v počastitev spomina Cankarja ob 20-letnici njegove prerane smrti. — Že pri prvem prosvetnem večeru je mnoge presenetila izvežbanost tako dramatikov, pevcev kakor godbenikov »Zarje«, dočim je pri drugem naravnost presenetljivo vsak posameznik dokazal veliko dovršenost v svoji vlogi. — Prosvetni večer, ki je bil prirejen v spomin Cankarju, je pokazal delavsko kulturno organizacijo v taki dovršenosti, da je vzbudil mnogo zanimanja, ki ni ostalo brez zavidanja take dovršenosti in sposobnosti. Preveč bi bilo naštevati posameznosti programov, le to je pribiti, da po taki poti, kakor jo je društvo »Vzajemnost« s temi prireditvami pokazalo, treba hoditi naprej. Čut dolžnosti in hvaležnosti zahteva najtoplejše in iskreno priznanje vsem: dramatikom, pevcem, godbenikom kakor tudi predavateljema s. prof. Favaju in g. Petretu, ki sta tako nazorno predkazala, prvi Združene države, drugi pa življenje Cankarja in pomen njegovih del za slovenski narod, osobito pa razredno organizirano delavstvo. — Prapor delavske kulture se visoko dviga na pozorišču, zato nas ni strah bodočnosti, pogumni zremo v njo. Čeb.

Maribor. Umrl je po težki bolezni brat upravnice našega lista s. Ivan Krištof. Tem potom izrekamo sorodnikom naše sožalje.

Celje. — »Vzajemnost« je v soboto, dne 19. in v nedeljo, dne 20. novembra 1938 uprizorila v mestnem gledališču čarobno igro »Lumpacij vagabund«. Obe predstavi sta kar najbolj zadovoljili navzoče občinstvo. S posetom so Celjani dokazali, da cenijo požrtvovalno delovanje igralske družine v celjski »Vzajemnosti«.

Trbovlje. — Dne 18. decembra 1938 je društvo »Vzajemnost« v dvorani »Delavskega doma« priredilo »Cankarjevo proslavo« v spomin na 20-letnico njegove smrti. Na sporedu je bila igra »Jakob Ruda« in pevske točke. Spominski govor o Cankarju je imel g. prof. Vinko Košak iz Ljubljane. Prireditev je jako dobro uspela.

Dobrunje pri Ljubljani. — »Vzajemnost« in »Zarja« že delj časa nista imeli javnih prireditev, pa ne zaradi malomarnosti društvenega odbora, temveč iz drugih razlogov. Dne 18. decembra 1938 je pa društvo pripravilo lepo spominsko svečanost pokojnemu Cankarju. Na sporedu prireditve so bile recitacije, enodejanka, predavanje o Cankarju, ki ga je imel g. prof. Jože Kranjc, pevske in godbene točke. Program je bil dobro izbran. S prireditvijo smo dostojno proslavili delovanje velikega pisatelja delavskega razreda.

Mežica. — Dne 3. in 4. decembra 1938 je »Vzajemnost« uprizorila Koržetovo veseloigro s petjem in godbo »Čigav je grunt« v dvorani g. Toffa v Mežici.

Zalog. — Naše društvo je uprizorilo v jesensko-zimski sezoni Novačanovo igro »Velejo«. Igralci so se sijajno obnesli. Obisk je bil zadovoljiv. V nedeljo, dne 18. decembra 1938 je pa društvo proslavilo 20-letnico smrti Ivana Cankarja. Spored je bil skrbno izbran in so se odlikovale zlasti recitacije. Obisk ni bil zadovoljiv in bi bilo želeti, da se založani takih prireditev v bolj razveseljivem številu udeleže. Na Štefanovo je pa dramski odsek uprizoril igro »Ljubezen in ljubosumnost«. Igra je bila primerna dnevu, ker se ta dan ljudje radi vesele. V dvorani je bilo dosti zabave in smeha. — V januarju pa društvo pripravi kako predavanje in danes opozarjamo na to, da se ga prijatelji predavanj polnoštevilno udeleže.

Zabukovca. — Diletantje »Vzajemnosti« so v nedeljo, dne 20. novembra 1938 upri-

zorili komedijo v 5. dejanjih »Direktor Čampa«. Predstava se je vršila na odru v dvorani gostilne Pikl.

Guštanj. — Guštanjska »Vzajemnost« je dne 6. novembra 1938 priredila pevski koncert v korist dece stavkujočih delavcev v Ribnici na Pohorju. Moški in mešani zbor sta zapela 15 pesmi. Obisk ni bil dober in se čudimo guštanjskemu delavstvu, zakaj ni prišlo poslušat svojih sodrugov in sodružic da bi obenem navdušili pevce z dobrim obiskom. Zborovodji s. Krivcu Viktorju in pevcem gre zahvala za trud in požrtvovalnost.

Senovo pri Rajhenburgu. — Naš dramski odsek društva »Vzajemnost« je dne 19. novembra 1938 uprizoril v šolski dvorani na Senovem igro »Razvalina življenja«, dramo v treh dejanjih. Uspeh je bil nepričakovano dober.

Tezno. — »Vzajemnost« je priredila dne 9. novembra v gostilni Felič na Teznem predavanje »O vzgoji otrok«. Predaval je g. nadučitelj Vranc. — Predavanje je dobro uspelo.

Borovnica. — Društveno delo je pri nas nekaj časa počivalo, in sicer zaradi tega, ker smo pripravljali nov društveni lokal. Mnogo članov je opravljalo kuluk za ureditev dvorane pri ge. Ivani Mavec v Borovnici. Nekateri člani so pa zopet pridno zbirali finančna sredstva, ki so bila potrebna za dograditev dvorane, kjer se bodo naše prireditve nemoteno vršile. Dne 26. decembra 1938 je za otvoritev dvorane društvo priredilo družabni večer s sporedom: deklamaciji »Poslednje pismo«, odlomek iz »Kurenta« ter veseloigro »Srečka«. Otvoritveni govor je imel predsednik borovniške »Vzajemnosti«, pozdravni govor pa zastopnik centrale s. Čebular. Po izvedenem sporedu se je pričela prosta zabava in ples. Prireditev je v splošnem jako dobro uspela.

Lesce. — Delavsko kulturno društvo »Vzajemnost« je v nedeljo, dne 18. novembra 1938 na dostojen način proslavilo 20-letnico smrti Ivana Cankarja v prostorih narodne šole. Pevski zbor je zapel »Delavski pozdrav« in »Rad bi rož, rudečih rož«. S. Torkar J. je predaval o Cankarjevem življenju in delu. Nato so diletanti igrali Hlapca Jerneja in njegovo pravico. Igro so na Štefanovo ponavljali. Obisk je bil lep.

V več krajih se niso mogle vršiti **Cankarjeve proslave,** ki so jih pripravila društva »Vzajemnosti«.

T O I N O N O

»Slovenec« o Čapku. V kulturnem obzorniku je zapisal »Slovenec« ob Čapkovi smrti: »S svojim relativizmom v vseh vprašanjih, zlasti moralnih in teoloških, pa je postal predstavnik protikatoliškega (dasi je bil imatrikoliran katoličan!) dogmatizma in absolutnosti... Vsekakor pa je bil Karel Čapek eden največjih duhov povojnega češkega javnega življenja, posrednik med češko masarykovsko kulturo in širokim svetom, sicer pa brez dvoma velik intelekt, kot jih najdemo le malokdaj.« Je pač naravno, da se velik intelekt in Hlinkov gardizem izključujeta.

Akademija znanosti v Ljubljani in nemški judovski mecen. Lani so ustanovili v Ljubljani akademijo znanosti, ki pa je še vedno brez stanovanja, brez sredstev, brez društvenega pečata. Edino judovska tvrdka Rosner iz Maribora ji je poklonila 100 tisoč din. Mislili smo, da bodo tisti gospodje, ki se tudi pri nas ukvarjajo s protijudovsko gonjo, toliko dosledni in da bodo toliko dali na svojo arijsko-rimsko čistost, da bodo odklonili to darilo tvrdke Rosner in sami poklonili večji znesek.

Ljubljansko narodno gledališče ni ob 20-letnici smrti Ivana Cankarja, ki je doslej tudi največji slovenski dramatik, počastilo njegovega spomina niti z uprizoritvijo kake njegove drame, niti s kako akademijo ali kakorkoli.

Dom »Prosvetne zveze« v Ljubljani. Kakor poroča »Slovenec«, je glavna dolžnost, da se v letu 1939. postavi v Ljubljani katoliški prosvetni dom, ki se bo imenoval »Slovenski dom«. »To smo dolžni zamisli naših velikanov Slomška, Kreka in Jegliča... In prav vedna terjatev katoliških shodov je bila zgraditev osrednjega katoliškega prosvetnega doma, srčine vsega gibanja, poroštva za katoliško bodočnost.« Zato bo Akademija znanosti še počakala.

Življenje v avtonomni Slovaški. Na Slovaškem je dovoljeno zdaj izobešanje samo nemških zastav s kljukastim križem in slovaških zastav z dvokrakim križem. O zunanjem licu sedanjega življenja v slovaškem mestu poroča dopisnik beograjske »Politike« g. M. Jovanović: »Hlinkini gardisti opravljajo službo na železniški postaji, pri oblasteh, na cestnih križiščih. Nekateri imajo popolne uniforme vojaškega kroja, črne barve. Te uniforme so podobne uniformam italijanskih fašistov. Mnogo jih še nima uniforme, temveč samo čepico in na rokavu širok trak s slovaškim dvokrakim križem. Navadno hodijo v skupinah po mestu in pozdravljajo z zvočnim, energičnim pozdravom: »Na straž!«, pri čemer stegnejo desno roko. Vežbajo jih tuji instruktorji. Dnevno prejemajo po 15 kron; denar za nje se zbere iz prispevkov Judov, Čehov in deloma tudi premožnejših Slovakov.«

Tudi merilo življenjskega standarda in kulture. V Zedinjenih državah so sestavili statistiko kopalnic za ves svet. Izračunali so, koliko kopalnic odpade na vsakih 1000 prebivalcev. Rekord imajo, kakor skoraj povsod, Američani, v njih deželi odpade namreč 35 kopalnic na tisoč prebivalcev. Pri tem je treba seveda upoštevati, da je stanovanjska kultura ameriških let mlada in so razmere tam v toliko ugodnejše. Na Angleškem ima tisoč prebivalcev 31 kopalnic, v Nemčiji 26, na Danskem, Holandskem in v Švici po 20, v Belgiji 18, v Franciji 14, Japonski 12, Češkoslovaški 10, Norveški 8, v Italiji in Madžarski po 6, v Španiji in v Portugalski po 4, v Romunji in Jugoslaviji 1.

Kave so pridelali lani na svetu 2,480.000 ton, od tega sama Brazilija 1,548.000 ton. — Čaja so pridelali 4.350.000 ton, od tega v angleški Indiji 1,792.000 in na Ceylonu 990.000 ton.

Tobaka so pridelali lani po vsem svetu 23.100.000 ton, od tega na Kitajskem 6 mil. 370.000, v angleški Indiji 6,614.000, v Sev. Ameriki 5,294.000, v Sovjet. uniji 2,760.000, v Jugoslaviji 150.000 ton.

37,000.000·- dinarjev

Reci: Sedemintrideset milijonov dinarjev je **izplačala** že

Ljudska samopomoč v Mariboru

po svojih umrlih in polnoletno postalih članih kot **pogrebnino** odnosno **doto** od početka svojega obstoja do danes, torej v razdobju let 1927—1938.

Ves ta denar je ostal večinoma v Sloveniji v korist upravičencev ki so si s tem olajšali marsikatero bridko uro in žalost, kakor tud težek položaj, katerega jim je povzročil smrtni slučaj svojcev.

Ljudska samopomoč ima svojo lastno palačo in še dve trinadstropni hiši v dovršitvi, ki tvorijo s svojim rezervnim skladom nad **7 milijonov din** jamstva za trajen obstoj tega domačega socialnega podjetja.

Kdor še torej ni član te naše domače ustanove, naj ne odlaša s pristopom in naj zahteva brezobvezno pristopne izjave za pogrebnino in doto.

Poverjeniki se sprejmejo za vsak kraj Dravske banovine!

Izdaja in urejuje v imenu konzorcija: Bruno Petelan v Mariboru
Tiska: Ljudska tiskarna d. d. v Mariboru. Zastopnik: Viktor Eržen v Mariboru.